

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**DEMOGRAFSKE RAZMERE IN POKOJNINSKA
REFORMA V NEMČIJI**

Ljubljana, september 2002

MOHOR VOLLMAIER

IZJAVA

Študent _____ izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom _____ in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. DEMOGRAFSKE RAZMERE V NEMČIJI	2
2.1. RODNOST	2
2.1.1. Opredelitev in dejavniki rodnosti	2
2.1.3. Rodnost v Nemčiji	3
2.2. PRIČAKOVANA ŽIVLJENJSKA DOBA	5
2.3. MIGRACIJE	6
2.4. STAROSTNA STRUKTURA PREBIVALSTVA	10
2.4.1. Naraščanje deleža starih in upadanje deleža mladih ljudi	10
2.4.2. Starostni koeficient	11
2.5. PROJEKCIJE PREBIVALSTVA DO LETA 2050	12
3. POKOJNINSKI SISTEM V NEMČIJI	14
3.1. DRŽAVNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE	14
3.1.1. Zgodovinski razvoj	15
3.1.2. Osnovna načela državnega pokojninskega zavarovanja	16
3.1.3. Zavarovanci	17
3.1.4. Prispevki, način izvajanja in izračun pokojnine	17
3.1.5. Pravice iz državnega sistema in delitev glede na vrsto pokojnine	19
3.1.6. Združitev Nemčije in primerjava pokojnin med vzhodom in zahodom	21
3.1.7. Problemi državnega sistema pokojnin	22
3.2. PODJETNIŠKO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE	24
3.2.1. Oblike podjetniškega pokojninskega zavarovanja	24
3.2.2. Varnost naložb iz sistema podjetniškega pokojninskega zavarovanja ..	28
3.2.3. Prispevki delodajalca so stvar pogajanj	29
3.3. PRIVATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE	29
3.3.1. Najbolj primerna oblika naložbe in višina pokojnine iz naslova privatnega pokojninskega zavarovanja	30
3.3.2. Delovanje privatnega pokojninskega zavarovanja	30
3.3.3. Izkušnje s privatnim pokojninskim zavarovanjem v ZDA in Veliki Britaniji	31

4. POKOJNINSKA REFORMA 2001	33
4.1. DRŽAVNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE V FAZI PREOBLIKOVANJA	33
4.2. PRIVATNA POKOJNINA Z DRŽAVNO PODPORO.....	33
4.3. NAPOVEDI MED ŽELJAMI IN RESNIČNOSTJO.....	34
4.4. KAJ PRINAŠA DODATNA POKOJNINA?	35
4.5. NAČELA DRŽAVNEGA SPODBUJANJA POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA	35
4.6. NOVA DEFINICIJA RAVNI POKOJNINE	37
4.7. SPREMEMBA VARČEVALNIH NAVAD.....	38
4.8. PRIMERJAVA PRIVATNEGA IN PODJETNIŠKEGA POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA	39
4.9. PRISPEVNE STOPNJE IN RAVEN POKOJNINE PO POKOJNINSKI REFORMI	40
4.10. ZMANJŠANJE PRAVIC IZ NASLOVA VDOVSKE POKOJNINE.....	40
4.11. DRUŽINAM NAKLONJENA POKOJNINA	41
5. NEMŠKO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE V MEDNARODNEM OKVIRU	41
6.SKLEP	43
LITERATURA.....	45
VIRI.....	46

1. UVOD

Nemčija je država z najdaljšo tradicijo javnih pokojninskih sistemov. Obvezno pokojninsko zavarovanje je bilo uvedeno pred več kot sto leti kot prvi državni pokojninski sistem na svetu. Bismarckov model pokojninskega zavarovanja je bil dolga leta vzor večini držav kontinentalne Evrope, tudi Sloveniji. Danes je tema o pokojninskih sistemih zaradi spremenjenih demografskih razmer znova zelo aktualna. Ne le v Nemčiji, pač pa širom po svetu razpravljajo o ustreznosti obstoječih pokojninskih sistemov in smiselnosti njihovega reformiranja. Prihodnost pokojninskega sistema je, kot že dolgo ne, v središču pozornosti nemške politike in javnosti. Reforma državnega pokojninskega zavarovanja in državno stimuliranje kapitalno kritega bodisi privatnega ali podjetniškega pokojninskega zavarovanja, je tako temeljni sestavni del leta 2001 sprejete pokojninske reforme.

Namen diplomskega dela je pokazati, kako korenito bodo spremenjene demografske razmere spremenile pokojninsko zavarovanje v prihodnosti. Posledično bo morala tudi Nemčija kot vodilna evropska gospodarska sila zmanjšati pravice iz sistema državnega pokojninskega zavarovanja in poskrbeti za ustrezno stimuliranje posameznikov pri njihovem varčevanju za pokojnino. V nasprotnem primeru lahko pričakujemo precejšnje poslabšanje življenjske ravni posameznikov, kot so je bili vajeni pred upokojitvijo.

Demografija proučuje številčno stanje prebivalstva. Demografski pojmi, kot so: rodnost, smrtnost, migracije, staranje in projekcije prebivalstva, določajo demografske razmere v neki državi, te pa pomembno vplivajo na pokojninski sistem države. Zato bom v prvem poglavju opisal demografske razmere v Nemčiji in s tem posredno nakazal vzroke za pokojninsko reformo.

Pokojninskemu sistemu v Nemčiji je namenjeno drugo poglavje. Najprej prikazujem državno pokojninsko zavarovanje. Iz tega naslova namreč posamezniki prejmejo največji del dohodka v starosti. Pri tem opozarjam na vpliv združitve Nemčije na pokojninsko zavarovanje, na morda naše pogosto napačno mišljenje o precej višjih pokojninah na zahodu Nemčije kot na vzhodu in probleme državnega pokojninskega sistema. V nadaljevanju opisujem podjetniško in privatno pokojninsko zavarovanje, pri slednjem prikazujem nekaj izkušenj v ZDA in Veliki Britaniji.

Osrednje mesto v diplomski nalogi obsega pokojninska reforma, ki jo je nemški zvezni parlament potrdil 11. maja 2001. Pri tem si zastavljam vprašanja, kot so: ali bo reforma vsaj omilila probleme pokojninskega sistema, ki so nastali zaradi demografskih sprememb; ali bo prišlo do sprememb v varčevalnih navadah Nemcev in kolikšno bo zmanjšanje pravic iz državnega sistema pokojnin. Na tem mestu je treba opozoriti, da celotna vplačila v sistem pokojninskega zavarovanja med delom presegajo celotna izplačila, ki jih posamezniki prejmejo v času pokoja. V zadnjem poglavju opisujem položaj nemškega pokojninskega sistema v svetu. Pri tem me zanimajo predvsem javni izdatki za pokojninski sistem v drugih državah.

1. DEMOGRAFSKE RAZMERE V NEMČIJI

2.1. RODNOST

2.1.1. Opredelitev in dejavniki rodnosti

Rodnost je pozitivna sestavina naravnega obnavljanja prebivalstva, ki jo dobimo tako, da povežemo število rojstev nekega prebivalstva s številom tega prebivalstva kot celote ali s posameznimi njegovimi deli. Moderna prebivalstva¹ rodnost načrtujejo, prevsem v nerazvitih državah pa še vedno prevladuje nenačrtovana rodnost. Za demografsko analizo rodnosti uporabljamo več kazalnikov, ki jih lahko razvrstimo v tri skupine: nataliteta, rodnost in obnavljanje, kažejo pa razmerje med številom živorojenih in različnimi agregati prebivalstva.

V okviru dejavnikov rodnosti ločimo neposredne vzroke in posredne dejavnike rodnosti. Neposredni vzroki so površinski izraz zapletenega in med seboj na različne načine povezanega delovanja posrednih dejavnikov. Ameriška demografa K. Davis in J. Blake sta jih razvrstila v naslednje skupine (Malačič, 2000, str. 114):

1. vzroki, ki vplivajo na vzpostavitev spolnih odnosov;
2. vzroki, ki vplivajo na izpostavitev zanositvi in
3. vzroki, ki vplivajo na nosečnost in porod.

Posredni dejavniki so svoj pomen dobili po končanem demografskem prehodu, pred tem sta bili za raven splošne rodnosti odločilna starost ob poroki in delež dokončno samskih žensk (Šircelj, 1991, str. 248). Dejavnike rodnosti lahko razdelimo v naslednje skupine (Malačič, 2000, str. 115):

- *biološki dejavniki*: mednje uvrščamo za rodnost zelo pomembne genetske zasnove reprodukcije človeka, dejavnike, ki določajo zgornjo in spodnjo starostno mejo plodnosti, pogostost začasne in trajne sterilnosti, sterilnosti po porodu ipd. Delovanje teh dejavnikov je bilo znotraj tradicionalnega obnavljanja prebivalstva mnogo bolj neposredno kot pa v razmerah sodobnega obnavljanja prebivalstva.

- *ekonomski dejavniki*: povezani so z ekonomsko vsebino človekovega življenja in njegove reprodukcije. Sem sodijo: materialna življenjska raven, način proizvodnje, razdelitev, menjava in potrošnja dobrin, prehod od samozaposlitve k odvisni zaposlitvi, zaposlovanje žensk, naraščanje stroškov vzgoje otrok in spremenjeni ekonomski odnosi med rodovi.

- *družbeni dejavniki*: v mislih imamo predvsem družbenoekonomski položaj posameznika, njegov poklic, izobrazbo in kvalificiranost, življenje v vaškem ali mestnem okolju, vlogo in pomen žensk v družbi, spremenjeno vlogo družine, lokalne skupnosti in celotne družbe na reprodukcijo. Danes družbeno reproduktivne norme niso več tako pomembne, kot so bile v okviru tradicionalne reprodukcije. V ospredje se postavlja posameznik s svojimi materialnimi zahtevami, vrednota "rojevanje" pa je komaj še na seznamu modernih vrednot.

¹ Pri modernih prebivalstvih je končan demografski prehod. Tega definiramo kot obdobje zniževanja smrtnosti in rodnosti od visoke na nizko raven (Malačič, 2000, str. 233).

- *kulturni dejavniki*: so najpogosteje povezani z motivacijskimi vidiki reproduktivnega obnašanja. Največkrat se omenjajo: javno mnenje, morala, religiozna in etnična pripadnost, rasa, pa tudi norme in vrednote, navedene pri prejšnji točki. Tako kot se je zmanjšal pomen družbenih dejavnikov za sodobno reprodukcijo, se je zmanjšal tudi pomen kulturnih dejavnikov.

- *antropološki dejavniki*: povezani so s človekom samim, njegovim bistvom, obstojem, smislom in perspektivami. Predvsem za ženske se je rojevanje kot pomembna sestavina človekovega življenja umaknilo iz središča. Pozornost je torej od kvantitete usmerjena na kvaliteto, kar se kaže predvsem v tem, da danes starši veliko več pozornosti posvečajo vzgoji in izobraževanju otrok kot nekoč. S temi dejavniki je močno povezana človekova pravica o svobodnem odločanju o rojstvu otrok.

- *psihološki dejavniki*: delujejo na treh ravneh; prva je osebno psihološka raven. Ne le v življenju sploh, ampak tudi na reproduktivnem področju človek kot kompleksna osebnost nastopa s svojimi motivi, voljo, pričakovanji, čustvi in podobno. Druga raven so medsebojni odnosi v majhnih skupinah, v družini in lokalni skupnosti, kjer je zlasti pomembno reševanje sporov in drugih problemov med člani družine, povezanih z reprodukcijo. Tretja je socialnopsihološka raven, kjer se oblikuje družbeno ozračje, javno mnenje, družbene norme in vrednote.

Vsi ti dejavniki so med seboj povezani in se prepletajo, odvisni pa so od stopnje razvitosti družbe. Bolj kot je družba razvita, bolj kompleksna je njihova obravnava in vpliv na rodnost.

2.1.2. Rodnost v Nemčiji

V Nemčiji se že leta rojeva manj otrok, kot bi bilo potrebno za ohranjanje števila prebivalstva. V 60-ih letih prejšnjega stoletja, v obdobju t.i. Baby boom generacije, se je samo v zahodnem delu države rodilo več kot milijon otrok na leto, število rojstev pa se je že v 70-ih letih močno zmanjšalo. Leta 1999 se je tako v celotni Nemčiji rodilo le še okrog 770.000 otrok.

Tabela 1: Število živorojenih (N), stopnja totalne rodnosti (Tf), neto stopnja obnavljanja prebivalstva (Rn) in povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka (Z) za Nemčijo

LETO	N	Tf	Rn	Z
1965	1.325.386	2,50	1,18	24,4
1975	782.310	1,48	0,70	24,5
1985	813.803	1,37	0,66	26,1
1995	765.221	1,25	0,60	27,5
1996	796.013	1,32	0,64	27,6
1997	812.173	1,37	0,66	27,7
1998	785.034	1,36	0,65	27,9
1999	770.744	1,36	0,66	28,0

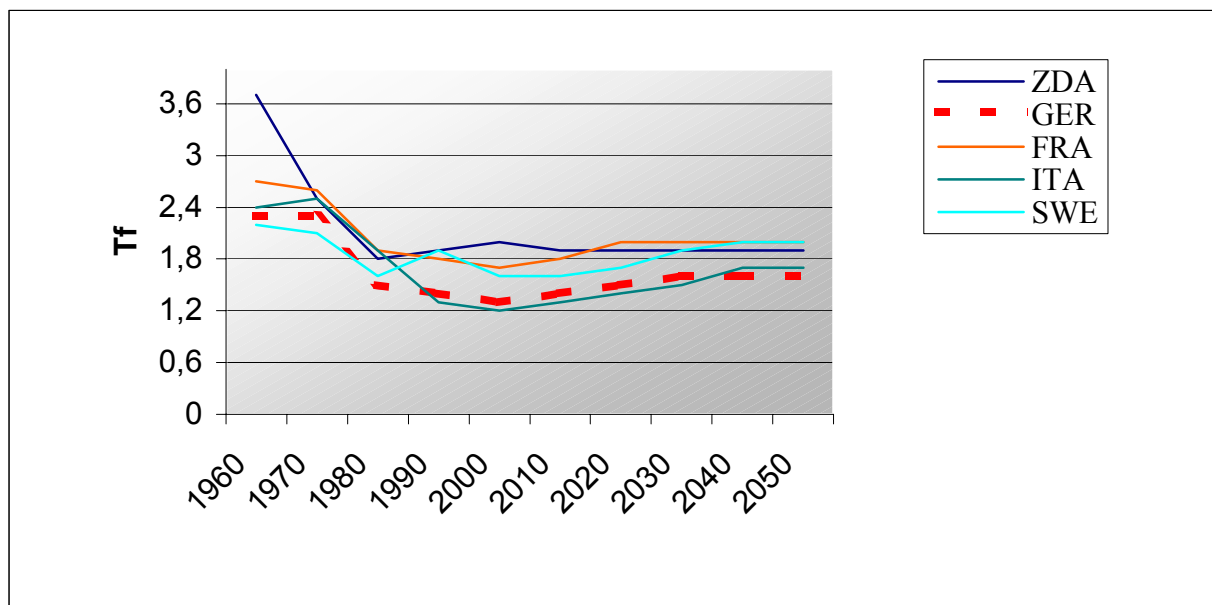
VIR: Recent Demographic Developments in Europe, 2001, CD-ROM.

Za enostavno obnavljanje prebivalstva bi morala stopnja totalne rodnosti znašati vsaj 2,1. To pomeni, da bi vsaka ženska v svoji rodni dobi, za katero se šteje starost od 15. do 49. leta, morala v povprečju roditi vsaj 2,1 otroka; povedano drugače - 1000 žensk v rodni dobi bi morale roditi vsaj 2100 otrok, da bi bilo s tem doseženo enostavno obnavljanje prebivalstva.

V 60-ih letih se je v Zahodni Nemčiji na 1000 žensk rodilo v povprečju 2500 otrok, kar je zadoščalo za enostavno obnavljanje. Te generacije spadajo danes med najštevilčnejše. Rodnost se je v 90-ih letih močno zmanjšala, stopnja totalne rodnosti je znašala le še 1,3. Danes je na ravni 1,4.

Gibanje rodnosti v bivši Nemški demokratični republiki je bilo podobno. Za razliko od Zahodne Nemčije se je rodnost v 70-ih letih nekoliko zvišala, kar je bila predvsem posledica takratne socialne politike, vendar naraščanje rodnosti ni imelo dolgoročnega značaja. Po političnem, gospodarskem in socialnem preobratu - kot posledice nemške združitve - se je rodnost močno znižala, saj je 1000 žensk v povprečju rodilo le še 800 otrok. Med pomembnejše vzroke za takšno stanje je vsekakor mogoče šteti prilagoditev življenjskega sloga zahodnemu načinu razmišljanja in obnašanja, posledica česar je tudi, da ženske odlagajo rojstva otrok na kasnejša leta. V prid tej trditvi govori tudi podatek o povprečni starosti matere ob rojstvu prvega otroka (Z). Iz tabele 1 lahko vidimo, da je bila povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka leta 1965 okoli 24,5 leta, leta 1999 pa kar 28 let. Medtem se je rodnost v vzhodni Nemčiji zopet nekoliko povečala, Tf je leta 1998 znašala 1,1, vendar pa je to še vedno precej manj kot v zahodni Nemčiji (1,4) (Bevölkerungsentwicklung Deutschlands bis 2050, 2000, str. 8).

Slika 1: Stopnje totalne rodnosti za Nemčijo in izbrane države (Tf)

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2001, 2001, str. 74, 77, 81; OECD Tables and Figures on Ageing, 2001, str. 87; Bevölkerungsentwicklung Deutschlands bis 2050, 2000, str. 7-9.

Vidimo, da se je povprečno število rojstev na 1000 žensk v zadnjem desetletju gibalo med 1300 in 1500 otrok. V svetovnem merilu je tako nemška stopnja totalne rodnosti med najnižjimi, kar kaže tudi naslednja primerjava (slika 1, podatki so iz leta 2000): nižjo stopnjo sta v okviru Evropske unije imeli le Španija in Italija - 1,2. Na Švedskem je ta stopnja znašala 1,5, v Franciji 1,8 v ZDA 2, Slovenija pa z 1,26 sodi med najnižje na svetu (Recent Demographic Developments in Europe 2001, 2001, str. 74).

V Nemčiji se torej že več kot 30 let rodi manj otrok, kot bi bilo treba za enostavno obnavljanje prebivalstva. Rod staršev se z otroki nadomešča le še v dveh tretjinah. Dolgoročna posledica tako nizkega števila rojstev bo seveda starajoče se prebivalstvo. Otroci tvorijo vse revnejše rodove bodočih staršev, in če bo stopnja rodnosti tudi v prihodnosti tako nizka, se bo starostna piramida v nižjih starostnih razredih še nadalje zoževala. Tako je leta 1999 umrlo 76.000 ljudi več, kot se jih je rodilo.

Zaradi dolgoročne stabilnosti rojstev ni mogoče pričakovati bistvenega dviga rojstev v prihodnosti. Tako lahko, ob projekcijah za prihodnost, upoštevamo današnje stopnje rodnosti. 1500 do 1600 rojstev na 1000 žensk v rodni dobi, kot predvideva srednja različica Združenih narodov za Nemčijo, je ob navedenih izhodiščih verjetno preoptimistična (slika 1) (Bevölkerungsentwicklung Deutschlands bis 2050, 2001, str. 7-9).

2.2. PRIČAKOVANA ŽIVLJENJSKA DOBA

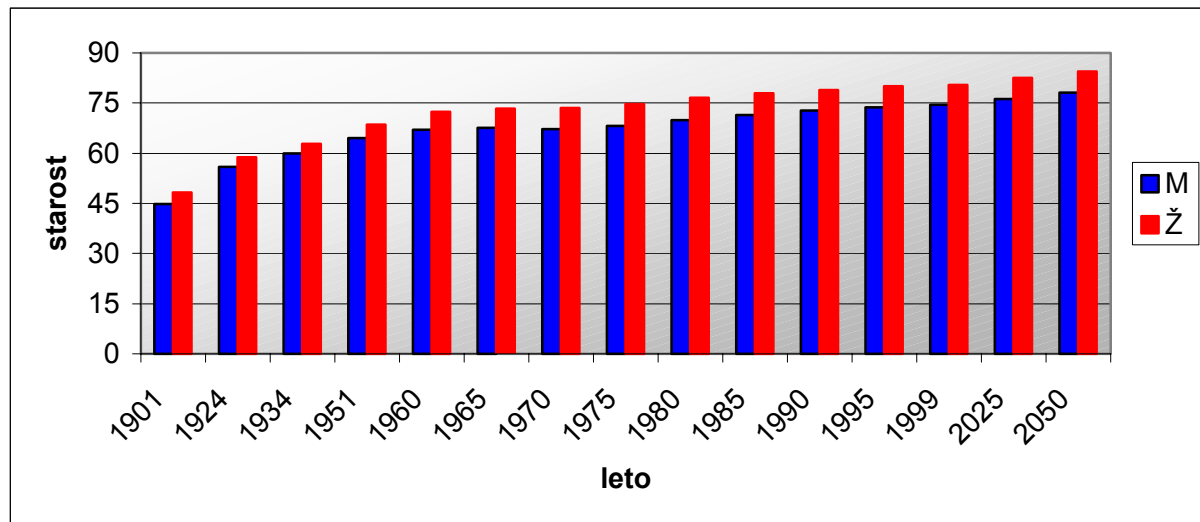
Pričakovana življenjska doba, imenovana tudi življenjsko pričakovanje ali srednje trajanje življenja (e_x), je povprečno število let življenja, ki jih prebivalstvo neke starosti lahko pričakuje ob predpostavki, da bo vse življenje izpostavljeno enakim zakonitostim umiranja, kot delujejo v času opazovanja (Žibera, 1991, str. 26). V osnovi je to najsplošnejši kazalec smrtnosti. Posebej zanimiva je pričakovana življenjska doba ob rojstvu (e_0). Ta nam pove povprečno število let, ki jih lahko pričakuje novorojenček in je najbolj sintetičen kazalnik smrtnosti prebivalstva (Malačič, 2000, str. 132-133). Primerna je za mednarodne primerjave.

V nasprotju z rodnostjo se pričakovana življenjska doba v Nemčiji že desetletja podaljšuje. Na sliki 2 lahko vidimo, da ima danes rojen otrok več kot trideset let daljšo pričakovano življenjsko dobo kot otrok, rojen pred sto leti, glede na leto 1970 pa sedem let. Opozoriti je treba, da je pričakovana življenjska doba na vzhodu Nemčije krajša kot na zahodu - dve leti za ženske in eno leto za moške. Pričakuje se, da se bo do leta 2050 pričakovana življenjska doba otroka ob rojstvu podaljšala še za nadaljna štiri leta. Opisani trend ne velja le za Nemčijo, ampak tudi ostale razvite države.

Pomemben vzrok podaljševanja pričakovane življenjske dobe je mogoče iskati v velikem zmanjšanju smrtnosti dojenčkov in otrok, za kar je zaslužen predvsem velik razvoj v medicini in kmetijstvu. Stopnja smrtnosti dojenčkov do prvega leta starosti je tako pred sto leti znašala 200‰, leta 1970 še 23‰, danes pa le še 5‰ (Recent Demographic Developments in Europe 2001, str. 87).

Seveda to pomeni, da več ljudi doseže določeno starost kot v preteklosti. S pomočjo tablice smrtnosti² lahko ugotovimo, koliko novorojenčkov lahko pričakuje določeno starost. Tako lahko od 100 novorojenčkov 93 deklic in 86 dečkov pričakuje starost 60 let, veliko več kot na začetku oziroma sredi 20. stoletja. Le 80 deklic oziroma 73 dečkov je takrat lahko pričakovalo, da bo dočakalo to starost (<http://www.destatis.de>, 12.5.2002).

Slika 2: Pričakovana življenjska doba v Nemčiji po spolu

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2001, str. 14.

Na sliki 2 prikazujem podaljševanje pričakovane življenjske dobe za moške (M) in ženske (Ž) ter napovedi do leta 2050. Tako lahko danes rojen moški pričakuje starost 74,4 leta, ženska pa celih šest let več, torej okrog 80,5. Če te podatke primerjamo z drugimi državami EU, lahko vidimo, da je pričakovana življenjska doba za moške na Švedskem daljša skoraj tri leta, za ženske pa v Franciji, in sicer za približno 2,5 let (Priloga 1).

Glede na opisano in dejstvo, da Nemčija na tem področju ni med vodilnimi v svetu, je mogoče pričakovati nadaljnje podaljševanje življenjske dobe. Pričakovati je mogoče, da bo Nemčija do leta 2025 dohitela Švedsko in Francijo. Ob današnjih izhodiščih se bo pričakovana življenjska doba do leta 2050 verjetno še podaljševala.

2.3. MIGRACIJE

V odprtem gospodarstvu, kot je nemško na rast prebivalstva poleg rodnosti in smrtnosti vplivajo tudi migracije. Migracije so tretja komponenta rasti prebivalstva in potekajo v dveh smereh: na eni strani imamo priseljevanje (imigracije), na drugi pa odseljevanje (emigracije). Razliko med tema dvema tokovoma predstavljajo neto migracije ali selitveni prirast, ki vpliva na število in starostno-spolno strukturo prebivalstva nekega območja oziroma države.

² Tablice smrtnosti so sistem medsebojno povezanih kazalnikov, ki na modelu sto tisoč v danem trenutku rojenih otrok z različnih vidikov prikazujejo proces njihovega umiranja, odvisno od starosti (Malačič, 2000, str. 128).

Najpomembnejša delitev migracij je delitev na notranje in zunanje. Prve vplivajo samo na porazdelitev prebivalstva neke države, druge pa tudi na njegovo število (Malačič, 2000, str. 155-157, 179).

Na migracije za razliko od rodnosti in smrtnosti vplivajo številni, le težko predvidljivi dejavniki. Zgodovinski pregled za Nemčijo kaže velika nihanja v priseljevanju in odseljevanju. V nadaljevanju bom predstavil vzroke za takšno stanje, pri čemer me zanimajo predvsem zunanje migracije, omejil pa se bom na obdobje po 2. svetovni vojni.

Ob koncu 2. svetovne vojne je visoka brezposelnost otežila gospodarsko in socialno integracijo pregnancev in vojnih ujetnikov. Posledice vojne so bile za Nemčijo strahotne. Zaradi komunistične grožnje v neposredni bližini je bila v interesu ZDA gospodarsko močna Nemčija, zato so ZDA pomagale pri njeni gospodarski obnovi.³ V 50-ih letih 20. stoletja se je kot posledica obnove povečalo povpraševanje po delu. Stopnja brezposelnosti se je skokovito znižala, pregnanci in priseljenci iz Vzhodne Nemčije so bili hitro integrirani v zahodnonemško izvozno usmerjeno gospodarstvo. Kljub priseljevanju stotisočev Vzhodnih Nemcev ni bilo mogoče zapolniti vseh potreb po delovni sili. Zato je leta 1955 bivša Zvezna republika Nemčija z Italijo sklenila sporazum o novačenju (t.i. Anwerbeabkommen), v 60-ih letih pa še z drugimi sredoziemskimi državami, med njimi tudi z bivšo Jugoslavijo (leta 1968). Na začetku sporazum o priseljevanju ni imel večjega učinka. Med t.i. nemškim gospodarskim čudežem pa je prišlo do prave eksplozije zaposlenosti. Posledično se je povečalo tudi število tujcev, ki so bili na začasnem delu v Nemčiji. Leta 1950 je njihovo število znašalo 72.000, leta 1960 pa že 329.000, od tega je bilo največ Italijanov. Leta 1960 je bilo število prostih delovnih mest prvič po letu 1945 večje od števila brezposelnih. Ponudba nemških delovcev se je zaradi demografskega razvoja, podaljševanja časa izobraževanja in nižje potrebne starosti za upokojitev še zmanjšala. Razpoložljiva delovna sila je bila okrnjena tudi zaradi visoke rodnosti t.i. Baby boom generacije 60. let. O alternativah priseljevanja tuje delovne sile za zapolnitev prostih delovnih mest se tako ni veliko razmišljalo. Delno bi bila rešitev problema tudi v selitvi nemškega kapitala v države s cenejšim delom, vendar nemško gospodarstvo v tem obdobju ni imelo pravega motiva za tak ukrep. Vse to so razlogi, zaradi katerih je nemško gospodarstvo vzpodbujalo priseljevanje tuje delovne sile. Leta 1964 je število delovnih migrantov prvič preseгло milijon, med njimi so prevladovali predsem Italijani (296.000), Grki (155.000) in Španci (151.000). Konec leta 1964 je tako v Nemčiji živelo preko 1,2 milijona tujcev. Vrhunec je število delovnih migrantov v bivši Zvezni republiki Nemčiji doseglo leta 1973 z 2,6 milijona. Njihova struktura se je glede na leto 1964 precej spremenila; največ je bilo Turkov (605.000), Jugoslovanov (535.000) in Italijanov (450.000) (Münz, Ulrich, 1997, str. 7).

Obdavčenje imigrantov ni bil primarni cilj takratne migracijske politike, ampak premagovanje konjunkturno in demografsko pogojenih ozkih grl zahodnonemškega trga dela. Iskani in

³ Gospodarska pomoč Združenih držav Amerike Evropi po 2. svetovni vojni je znana pod imenom t.i. Marshallov plan.

priseljani so bili predsem delavci, za katere je delo dejansko tudi obstajalo; to so bila težka in slabo plačana dela, za katera je bilo med Nemci le malo zanimanja. Naj omenim, da so med temi delci prevladovali mladi moški, stari do 25 let, brez izobrazbe ali le z nizko, ki so se iz svoje domovine podali na delo v tujino - po načelu s trebuhom za kruhom.

Podobno je ravnala tudi bivša Nemška demokratična republika. Zaradi pomanjkanja ustreznih kadrov na domačem trgu dela v 60-ih letih je angažirala delovne migrante predvsem iz bivših socialističnih držav Srednje Evrope, Kube, Mozambika in celo Vietnama. O njihovi vrnitvi v domovino po preteku delovnega dovoljenja naj omenim, da so vzhodnonemški upravni organi ravnali veliko bolj dosledno od zahodnonemških; večina delovnih migrantov je po preteku delovnega dovoljenja morala dejansko zapustiti državo, kar je bilo v Zahodni Nemčiji prej izjema kot pravilo.

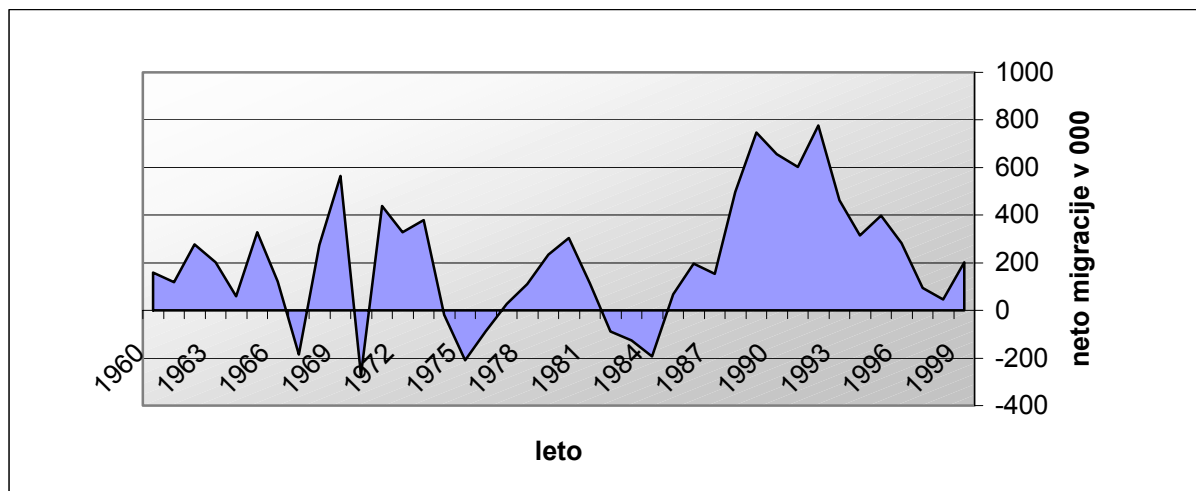
Zaradi trikratnega povišanja davkov, ki so jih morali delodajalci plačati na zaposlenega tujca, je bilo za imigrante v Nemčiji prelomno leto 1973. Vendar so bila na drugi strani sprejeta posebna določila o priseljevanju tujcev. Na sliki 3 lahko vidimo, da je bil selitveni prirast v obdobju recesije 1971/72 in 1975-78 negativen. Število tujcev na začasnem delu v Nemčiji se je v tem obdobju zmanjšalo za približno 706.000, na 1,9 milijona. Vendar je bil to le kratkoročen trend. Že v naslednjem obdobju 1978-84 se je število v Nemčiji živečih tujcev zopet povečalo. Leta 1980 je tako v Nemčiji živelo 4,5 milijona tujcev. Kljub recesiji v 80-ih letih se število tujcev ni bistveno spremenilo, čeprav je število tistih, ki so imeli delo, bistveno upadlo (leta 1985: 1,6 mio). V tem obdobju je nemška vlada s finančnimi vzpodbudami poskušala prepričati delovne migrante naj se vrnejo v domovino. Dejansko se je v obdobju 1982-84 iz Nemčije izselilo 470.000 tujcev. Glavna razloga manjših potreb po tuji delovni sili sta bila upočasnjena gospodarska rast in vstop številčno zelo močne t.i. Baby boom generacije na trg dela.

Po letu 1987 je prišlo do novega vala priseljevanja. K temu je prispevalo predvsem naraščajoče število prosilcev za politični azil, konec hladne vojne, začetek spopadov v bivši Jugoslaviji ter zaostrene razmere v kurdskem delu Turčije. Med priseljenimi niso bili le delovni migranti, ampak tudi njihove številčne družine. Vzrok za novi val priseljevanja je mogoče iskati tudi v kratkoročnem gospodarskem vzponu med letoma 1990/91 kot posledici nemške združitve. Priseljevali so se predsem Poljaki, Čehi in državljani drugih držav vzhodne in srednje Evrope, vendar predvsem kot sezonski in pomožni delavci. Restriktivna nemška migracijska politika namreč tudi zaradi visoke domače brezposelnosti ni dovoljevala priseljevanja družinskih članov delavcev. Časovno omejena delovna dovoljenja naj bi pomagala odpraviti začasna ozka grla na trgu dela, predvsem v poljedelstvu ter v turizmu in gostinstvu. Naj omenim, da so kljub tem ukrepom nemške vlade mnogi med njimi tudi trajno ostali.

V obdobju 1992/93 je priseljevanje v Nemčijo doseglo zgodovinski rekord. Tako se je leta 1992 priselilo okoli 1,2 milijona ljudi, leta 1993 pa skoraj milijon. Nemška vlada je bila leta 1993 prisiljena zaostriti pogoje za pridobitev političnega azila. Ukrep, kot kaže slika 3, je bil

dokaj uspešen, saj se selitveni prirast iz leta v leto zmanjšuje. Kljub visoki brezposelnosti, brez dela je okrog 3 milijone ljudi (konec leta 2001), se v Nemčiji pojavljajo nove potrebe po tuji delovni sili. Treba je poudariti, da je struktura brezposelnih neustrezna, nimajo ustrezne izobrazbe in kvalifikacij. Tako npr. Nemčija v zadnjem času s t.i. zeleno karto privablja predvsem strokovnjake za računalništvo in informatiko. Znan je primer priseljevanja večjega števila indijskih strokovnjakov za računalništvo, ki je v nemški javnosti sprožil precej pozornosti.

Slika 3: Neto migracije v Nemčiji v obdobju 1945-2000

Vir: Recent demographic developments 2001, 2001, CD-ROM; Labour Market Studies, 1997, str. 4, 8).

Nemška statistika je tako v obdobju 1954-98 registrirala 24,7 milijona priseljenih tujcev in 18,1 milijona tujcev, ki so Nemčijo zapustili. Selitveni prirast je tako znašal okrog 6,6 milijona tujcev. Nobena druga evropska družba ni bila v drugi polovici 20. stoletja soočena s tako intenzivnimi migracijami. Čeprav se Nemčija še danes ne šteje med priseljske države, je in bo vpliv migracij na razvoj prebivalstva Nemčije večji, kot je in bo vpliv naravnih dejavnikov, kot sta smrtnost in rodnost (Münz, Ulrich, 1997, str. 6-11, 27).

Ker je naravni prirastek negativen, bodo migracije odigrale ključno vlogo pri ohranitvi števila prebivalstva Nemčije na današnjem nivoju. Pri ocenah migracij v prihodnosti sta bila upoštevana naslednja scenarija:

- 1. scenarij: povprečni letni selitveni prirast v višini 100.000 migrantov,
- 2. scenarij: povprečni letni selitveni prirast v višini 200.000 migrantov.

Glede na kritičen trenutek, stanje prebivalstva 1. 1. 1998, naj bi bile te vrednosti dosežene postopoma. Tako naj bi selitveni prirast po 1. scenariju od leta 2000 do 2050 znašal 4,9 milijona migrantov, po drugem scenariju v istem obdobju pa 9,3 milijona (Bevölkerungsentwicklung Deutschlands bis 2050, 2001, str. 13).

2.4. STAROSTNA STRUKTURA PREBIVALSTVA

Starostna struktura prebivalstva ima pomemben vpliv na financiranje sistema socialnega zavarovanja, posebej pa na odnos med zavarovanci in vzdrževanimi osebami. Ta odnos ni odvisen le od naravnega prirastka in migracij, ampak tudi od deleža prebivalstva v starosti od 15 do 65 let v celotnem številu prebivalstva, stanja na trgu dela in povprečne starosti ob upokojitvi. Posebej na udaru sta sistem pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja. Pri slednjem namreč velja, da starejši ljudje večkrat koristijo storitve zdravstvenega zavarovanja kot pa mladi.

Zaradi velikega števila je pomembna tudi starostna struktura tujcev in njen vpliv na celotno starostno strukturo prebivalstva v Nemčiji. Posebej močno je priseljevanje mladih v starostnih skupinah od 16 do 25 let. Njihov delež v celotnem prebivalstvu znaša med 13% in 17%. Na drugi strani pa je delež tujcev, starejših od 65 let, le od 1% do 2% (Bevölkerungsentwicklung Deutschlands bis 2050, 2001, str. 15). Opisano dejstvo ima pozitivne učinke na pokojninsko in zdravstveno blagajno, saj se je povečalo število zavarovancev, število vzdrževanih oseb pa naj bi se močneje povečalo šele v naslednjih petnajst do dvajset letih.

2.4.1. Naraščanje deleža starih ljudi in upadanje deleža mladih

Glede na opisana dejstva, navedena v diplomskem delu, ni težko sklepati, da se je starostna struktura prebivalstva Nemčije bistveno spremenila in se še bo. Grafično starostno strukturo prebivalstva najlepše ponazorimo s t.i. starostno oziroma prebivalstveno piramido. V najboljšem primeru bi starostna piramida imela resnično obliko piramide. To pomeni, da bi novorojenci vsako leto predstavljali številčno najbolj zastopano skupino. Kazalnik, ki nam pove, kolikšna je verjetnost, da bo oseba, ki je v določenem starostnem razredu, umrla v naslednjem letu, je verjetnost smrti (q_x) (Malačič, 2000, str. 129). Čeprav ta kazalnik narašča šele nekje od osmega do dvanajstega leta starosti, lahko posplošimo, da s staranjem narašča verjetnost smrti, s tem pa se posledično zmanjšuje zastopanost posamezne generacije. Nazadnje je starostna piramida Nemčije imela dejansko obliko piramide okoli leta 1910. Leta 1950 sta vidni že dve močni zarezi, in sicer v starostnih skupinah od 5 do 10 let in od 30 do 35 let. Obe svetovni vojni in z njima povezani gospodarski krizi sta najpomembnejši razlog za nastalo situacijo. Današnja oblika starostne piramide bolj spominja na izčrpano drevo kot na pravo piramido. Vzroke za to sem opisal v prejšnjih točkah diplomskega dela. V prilogi 2 prikazujem starostne piramide v Nemčiji za leta 1919, 1950, 1999 ter napoved za leto 2050.

Trenutna struktura in številčnost prebivalstva sta ključna dejavnika, ki določata razvoj prebivalstva v prihodnosti. Z vidika pokojninskega zavarovanja je posebej pomembno, da današnje generacije trideset do štirideset letnikov, torej rojenih okrog leta 1965, predstavljajo številčno najmočnejše generacije. Tiste, ki jim sledijo v 70-ih letih, so številčno mnogo slabše zastopane. Če se bodo rodnost, smrtnost in migracije v naslednjih tridesetih letih razvijale z enakimi zakonitostmi, kot so se do sedaj, je mogoče pričakovati veliko povečanje deleža starejših od 60 let v celotnem številu prebivalstva.

Danes ženske v povprečju rodijo le okrog 1,4 otroka. Generacije otrok so tako številčno mnogo slabše zastopane od generacije njihovih staršev. Če bodo tudi te generacije potencialnih staršev imele le po 1,4 otroka na družino, se bo število otrok v prihodnosti še nadalje zmanjševalo. Obstoječa starostna struktura prebivalstva ima torej velik vpliv na prihodnje število prebivalstva in staranje. Močne generacije 30- do 50-letnikov danes pomenijo močne generacije starostnikov v prihodnosti.

2.4.2. Starostni koeficient

Za socialno varnost upokojencev je ključnega pomena odnos med prebivalstvom v pokoju, ker so to potencialni prejemniki pravic pokojninskega zavarovanja na eni strani in aktivnim prebivalstvom na drugi. Ta odnos lahko označimo kot starostni kvocient. Za nadaljnjo analizo sem prebivalstvo razdelil v tri starostne skupine:

- mlajši od 20 let,
- delovno aktivno prebivalstvo v starosti od 20 do 60 let in
- starejši od 60 let.

Upokojitvena meja med aktivnim prebivalstvom in upokojenci pri starosti 60 let ustreza trenutni povprečni starosti ob vstopu v pokoj v Nemčiji.

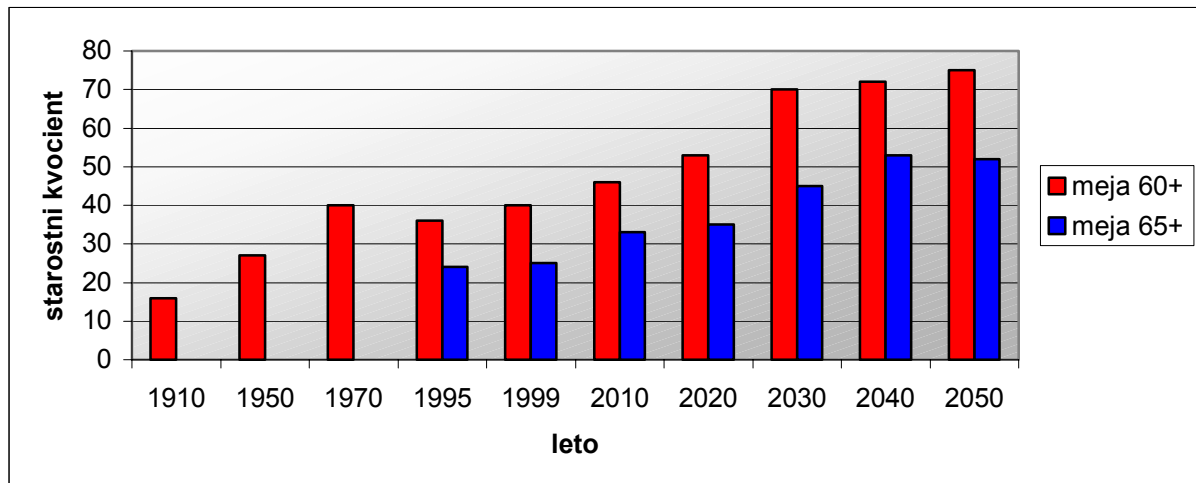
Trenutna vrednost starostnega kvocienta znaša 40. To pomeni, da na 100 ljudi v delovni dobi odpade 40 ljudi, starejših od 60 let. Še pred nekaj leti je ta kvocient znašal 36. Vzrok za dvig kvocienta je mogoče iskati v dejstvu, da so številčno močne generacije, rojene v 30-ih letih 20. stoletja, vstopile v starostno skupino 60 let in več (v nadaljevanju 60⁺). Medtem so generacije, rojene po letu 1975, zaradi nizke rodnosti precej slabše zastopane. Dolgoročne napovedi, kot je tudi 9. koordinirana projekcija prebivalstva (Bevölkerungsentwicklung Deutschlands bis 2050, 2001, str. 16), kažejo dvig starostnega kvocienta. Ob upoštevanju 1. scenarija migracij naj bi ta leta 2050 znašal 80, ob upoštevanju 2. scenarija pa 75. Torej tudi neto migracije, kot jih predvideva 2. scenarij ne bi zaustavile staranja, ampak bi ga le upočasnile.

Razlog, da tudi močnejše priseljevanje, kot ga upošteva 2. scenarij, ne bi zaustavilo procesa staranja v Nemčiji, ampak bi ga le upočasnilo, je v dejstvu, da je stopnja rodnosti tudi pri tujcih podobno nizka kot pri nemškem prebivalstvu. Dlje kot tujci živijo v Nemčiji, bolj verjetno je, da bodo sprejeli tamkajšnje splošne družbene norme in načela.

Nadaljnje podaljševanje življenjske dobe bi imelo za posledico še izrazitejši proces staranja prebivalstva. Starostni kvocient tako ob upoštevanju 2. scenarija neto migracij ne bi znašal več 75, ampak celo 79. Rešitev bi bila v premiku starosti za upokojitev na 65 let, starostni kvocient bi se v tem primeru seveda ustrezno zmanjšal. Leta 2050 bi, ob upoštevanju 1. scenarija neto migracij, znašal 56 (prej 80), po 2. scenariju pa 52 (prej 75).

Ob predpostavki neto migracij po 2. scenariju in podaljšanju potrebne delovne dobe za upokojitev (premik meje za upokojitev iz 60 na 65 let) bi se starostni kvocient od današnjih 40 do leta 2050 dvignil le na 52. Primerjava z današnjo strukturo prebivalstva kljub temu kaže na skokovit dvig. Starostni kvocient s starostno mejo 65 let bi danes namreč znašal le 25. Opisano je lepo razvidno na sliki 4.

Slika 4: Starostni kvocienti za nemško prebivalstvo ob upoštevanju starostne meje za upokojitev 60 in 65 let ter 2. scenarija neto migracij

Vir: Labour Market Studies: Germany, 1997, str. 6.

2.5. PROJEKCIJE PREBIVALSTVA DO LETA 2050

Projekcije prebivalstva so predvidevanja in napovedovanja njegove prihodnje reprodukcije. Ločimo napovedi in perspektive prebivalstva. Napovedi se izdelujejo le v eni varianti, ker je avtor prepričan, da se bodo izpolnile. Perspektive pa se ponavadi izdelujejo v več variantah, verjetnost posamezne variante pri tem ni določena. Za daljša časovna obdobja so primerne analitične projekcije, ki temeljijo na predvidevanjih o prihodnjem gibanju rodnosti, smrtnosti in migracij. Vendar so za obdobja, daljša od 30 let, premalo zanesljive. Upoštevati je treba dejstvo, da izračuni kažejo prihodnje dogajanje le ob uresničitvi predpostavk, ki smo jih vgradili v model (Malačič, 2000, str. 195-214).

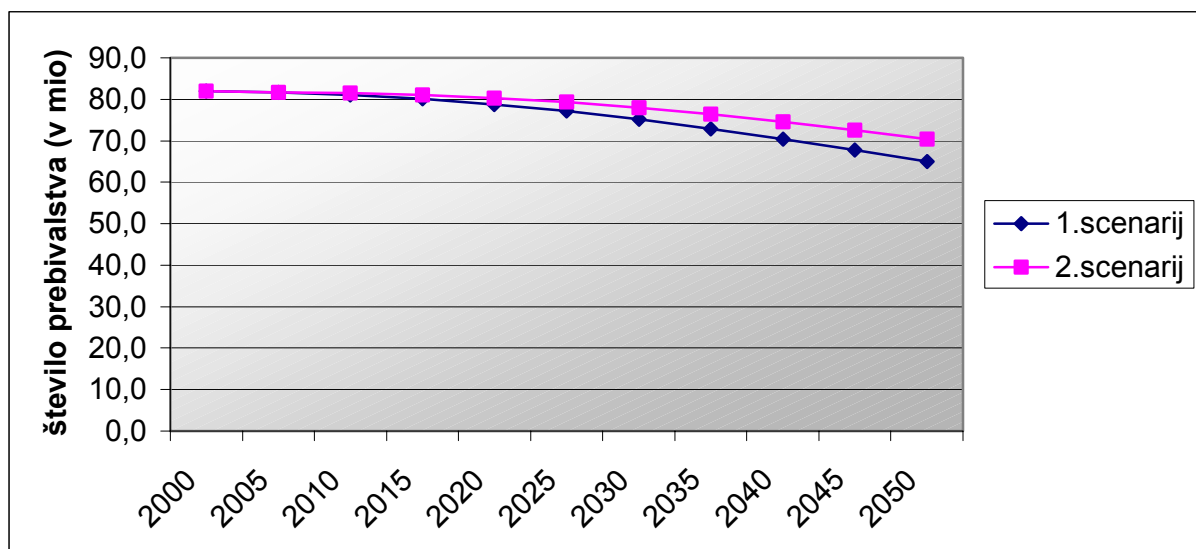
Na podlagi v prejšnjih točkah opisanih dejstev lahko sklepamo, da prebivalstvo Nemčije v naslednjih desetletjih ne bo naraščalo, pač pa v najboljšem primeru stagniralo, najverjetneje pa se bo zmanjševalo. Letno število rojstev je namreč že od 70-ih let preteklega stoletja manjše od števila smrti. Brez priseljevanja tujcev in nekoliko višje stopnje rodnosti pri tujcih, pa bi se število prebivalstva Nemčije že nekaj let zmanjševalo.

Ob izkušnjah preteklih 40 let in v odvisnosti od odločitev nemške migracijske politike je mogoče sklepati (Münz, Ulrich, 1997, str. 57-58):

- Nemčija bo okrog leta 2030 imela od 70 do 81 milijonov prebivalcev. Število prebivalcev bo močno odvisno od obsega prihodnjega priseljevanja.
- Z današnjega vidika je najverjetnejša srednjeročna ocena neto migracij okrog 190.000 tujcev na leto. To je v skladu s petintridesetletnim povprečjem. Število v Nemčiji živečih tujcev bi se tako do leta 2030 podvojilo, in sicer na 12,6 milijona. Njihov delež v celotnem prebivalstvu bi se torej povečal iz sedanjih 8,8% na slabih 17%.
- Če bi se število naturaliziranih tujcev glede na 80. in začetek 90. let podvojilo, bi delež tujcev v celotnem prebivalstvu leta 2030 znašal 15%.
- Število tujcev narašča tudi zaradi nekoliko višje stopnje rodnosti v primerjavi s stopnjo rodnosti pri Nemcih. Vendar bo ta presežek v stopnji rodnosti tujcev do leta 2030 izginil. Na drugi strani se starajo tudi tujci, s tem pa raste njihova stopnja smrtnosti. Starostna struktura in število otrok tujcev se tako približujeta nemški.
- Tujci se bodo priseljevali predvsem v velika mesta. 17% delež tujcev v celotnem prebivalstvu na državni ravni bo tako pomenil, da bo v vrsti mest ta delež lahko dosegel tudi 45%; to je mogoče pričakovati predvsem v mestih, kot so München, Stuttgart in Frankfurt, medtem ko bo v Berlinu in Hamburgu "le" vsak četrti prebivalec brez nemškega potnega lista.

V nadaljevanju, na sliki 5, prikazujem gibanje prebivalstva Nemčije do leta 2050. Pri tem sem upošteval že velikokrat omenjena scenarija neto migracij. Tako bi nemško prebivalstvo po 1. scenariju neto migracij leta 2050 štelo le 65 milijonov, po 2. scenariju pa 70 milijonov prebivalcev.

Slika 5: Gibanje prebivalstva Nemčije do leta 2050

Vir: Bevölkerungsentwicklung Deutschlands bis 2050, 2001, str. 25.

Napovedan razvoj pomeni, da okrog leta 2030 približno 1/6 prebivalstva Nemčije, v nekaterih mestih pa celo slaba polovica, ne bo imela državljskih pravic in s tem povezanih obveznosti. To velja med drugim tudi za volilno pravico in vojaško obveznost. Povsem očitno

je, da tega problema ne bo mogoče odpraviti le z migracijsko politiko. Imigrante, predvsem tiste, ki so legalno v Nemčiji dlje časa, ki imajo delo ter namen, da tudi ostanejo, bo treba povsem vključiti v nemško družbo, navsezadnje tudi s podelitvijo nemškega državljanstva.

3. POKOJNINSKI SISTEM V NEMČIJI

Nemški pokojninski sistem ima dolgo tradicijo. Podrobnosti sistema so bile večkrat spremenjene, še posebej v 90-ih letih, vendar to ni odločilno spremenilo splošnega okvira tega sistema. Če ga primerjamo z ostalimi tradicionalnimi državami kontinentalne Evrope, je sistem dokaj kompliciran, od drugih podobnih sistemov se močno razlikuje tudi glede trenutne finančne situacije. Zdi se, da je Nemčija za razliko od ostalih držav s podobnimi sistemi edina, ki ji zaradi gospodarske moči ne bo treba zmanjšati izdatkov za javno pokojninsko zavarovanje. Vendar če upoštevamo projekcije prebivalstva, Nemčija ni tako zelo drugačna od drugih evropskih držav. V prejšnjih točkah diplomskega dela sem namreč jasno pokazal, da je nemško prebivalstvo starejše od povprečja držav članic OECD. Nezaželjeni demografski učinki jo bodo prizadeli močnejše in hitreje kot mnoge druge države. Številčno vedno manjše generacije aktivnega prebivalstva bodo morale vzdrževati številčno zelo močne generacije upokojencev. Torej sta zmanjšanje pravic iz javnega pokojninskega sistema in povečanje lastne udeležbe edina smiselna ukrepa, ki bosta tudi današnji aktivni generaciji zagotovila varno starost.

Celotni pokojninski sistem je sestavljen iz treh t.i. stebrov (Gora, 2001, str. 9):

1. *steber*: državno pokojninsko zavarovanje: je največji, obsega okrog 80% vseh pokojnin. Voden je od institucij pod državnim nadzorom. Pokriva večino delavcev, ljudi na porodniškem dopustu, nudi pomoč brezposelnim. Obsega tudi posebne programe za rudarje, javno upravo in kmete.

2. *steber*: t.i. podjetniško pokojninsko zavarovanje: vanj je vključenih približno 42% vseh zaposlenih. Prevladujoča oblika drugega stebra so knjižne rezerve, preostali del pa je naložen v pokojninskih blagajnah podjetij, zavarovalniških skupinah, t.i. subvencijskih ali podpornih blagajnah in od 1. 1. 2002 tudi v pokojninskih skladih.

3. *steber*: t.i. prostovoljno privatno pokojninsko zavarovanje: sem sodijo različne oblike prostovoljnega individualnega pokojninskega zavarovanja. Najbolj priljubljeni obliki med Nemci sta naložbe v nepremičnine in življenjska zavarovanja. Več kot polovica Nemcev ima v ta namen delnice.

3.1. DRŽAVNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE

Od vseh treh stebrov pokojninskega zavarovanja - državno pokojninsko, podjetniško pokojninsko in privatno pokojninsko - nosi državno pokojninsko zavarovanje največje breme. Za primerjavo: izdatki javnih pokojninskih blagajn so za štirikrat (200 mrd €) višji od

izplačanih premij zavarovalnic iz naslova življenjskih zavarovanj (50 mrd €) in petnajstkrat višji od izdatkov podjetniškega pokojninskega zavarovanja (9 mrd €) (www.dia-vorsorge.de, 20. 5. 2002).

3.1.1. Zgodovinski razvoj

Nemčija je država z najdaljšo tradicijo javnih pokojninskih sistemov. Obvezno pokojninsko zavarovanje je bilo uvedeno pred več kot sto leti kot prvi državni pokojninski sistem na svetu. Zato v nadaljevanju najprej prikazujem zgodovino razvoja državnega pokojninskega sistema in njegovih reform (povzeto po Die gesetzliche Rentenversicherung unter Anpassungsdruck, 2000, str. 3-5):

1881

Zaradi nevarnosti socialnih nemirov je nemški cesar Wilhelm I. v enem svojih govorov “pozitivno spodbujanje blaginje delavcev” razglasil za cesarsko dolžnost. Posledično je bilo med mandatom kanclerja Bismarcka najprej leta 1883 uzakonjeno zdravstveno zavarovanje, naslednje leto pa še nezgodno.

1889

Uvedeno je bilo starostno in invalidsko zavarovanje. S tem je nastal obsežen sistem državnega pokojninskega zavarovanja, ki je zagotavljalo socialno varnost vseh zaposlenih v starosti, ob njihovi delovni nezmožnosti, zagotavljalo pa je tudi socialno varnost svojcev zavarovanca, če je ta umrl. Starostne pokojnine so se izplačevale od sedemdesetega leta starosti.

1957

Prva pomembnejša reforma pokojninskega sistema. Največja sprememba je bila indeksacija pokojnin. Pokojnine so se začele usklajevati z rastjo plač enkrat na leto. Na ta način so preprečili revščino upokojencev, ki se jim je pokojnina zaradi inflacije realno zniževala.

1972

Uvedena je bila fleksibilna starostna meja za upokojitev. Polno pokojnino je bilo mogoče pridobiti že s starostjo 63 let, za invalide in delovno nesposobne pa je bila ta meja pri 60. letih. Pokojninsko zavarovanje je postalo dostopno tudi za gospodinje in samostojno zaposlene, uvedena je bila minimalna pokojnina. Materialni položaj upokojencev se je s temi ukrepi bistveno izboljšal. Na drugi strani so se povečale obveznosti pokojninskega sistema.

1985

S sodbo ustavnega sodišča je bila odpravljena diskriminacija žensk; leta za vzgojo otrok so bila vključena v pokojninsko dobo.

1989

Na začetku 90-ih so odgovorni spoznali, da nenehno širjenje pravic ogroža stabilnost državnega pokojninskega sistema. Reforma leta 1992 ni imela namena poseči v bistvene

sestavine sistema, pač pa ga stabilizirati, poenostaviti in ga narediti bolj preglednega. Med najpomembnejše ukrepe reforme lahko štejemo zvišanje potrebne starosti za upokojitev, znižanje števila let, ki jih je mogoče dokupiti za čas šolanja na največ 7 let in znižanje pokojnine za 0,3% za vsak mesec predčasne upokojitve.

1997

Višino pokojnine so z zakonom o pokojninski reformi 1999 poskušali vezati na pričakovano življenjsko dobo in s tem bistveno znižati izdatke pokojninske blagajne v prihodnosti. Rast pokojnin naj bi upočasnili z vgraditvijo t.i. demografskega dejavnika v obrazec za izračun pokojnin.

1998

S prihodom socialdemokratske stranke Gerharda Schröderja na oblast po parlamentarnih volitvah je bila umaknjena ideja o uvedbi t.i. demografskega dejavnika v obrazec za izračun pokojnin. Namesto tega je nova vlada višino pokojnin uskladila s splošno stopnjo rasti cen.

2000

Novembra tega leta je vlada predložila predlog novega zakona o pokojninskem zavarovanju. Bistvo tega predloga je od države spodbujano prostovoljno privatno pokojninsko zavarovanje. Dodatna privatna pokojnina naj bi zapolnila vrzel, ki je nastala v državnem pokojninskem zavarovanju. Sprva načrtovan izravnalni dejavnik, ki naj bi znižal pokojnine za nove upokojence po letu 2011 in bistveno bolj obremenil mlajše zavarovance, je bil kljub mnogim pomislekom umaknjen iz procedure. Namesto tega je bil upoštevan predlog nosilcev pokojninskega zavarovanja, ki v bistvu ustreza t.i. demografskemu dejavniku prejšnje vlade Helmuta Kohla.

2001

Zvezni parlament je potrdil vladni predlog novega zakona o pokojninskem zavarovanju. Reforma predvideva vzpostavitev prostovoljnega kapitalno kritega privatnega pokojninskega zavarovanja. Od leta 2008 naj bi zvezne dežele iz tega naslova zbrale okrog 10 mrd. €.

3.1.2. Osnovna načela državnega pokojninskega zavarovanja

Državni pokojninski sistem je del sistema socialnega zavarovanja in zagotavlja pravice po upokojitvi, med delovno nezmožnostjo (rehabilitacija in invalidske pokojnine) in pokojnine za preživele družinske člane zavarovanca (pokojnine za vdove in nepreskrbljene otroke). Načela, na osnovi katerih deluje sistem, so (Bešter, 1996, str. 85):

- sistem solidarnosti in pomoči,
- načelo financiranja s prispevki zavarovancev, delodajalcev in javnih financ,
- zavarovalniško načelo, modificirano z elementi socialne politike,
- načelo obveznega zavarovanja,
- načelo, po katerem so samo zavarovanci upravičeni do pravic iz sistema,
- končni cilj je zaščita in ohranitev življenjske ravni.

3.1.3 Zavarovanci

Javni uslužbenci in delavci so po zakonu o pokojninskem zavarovanju obvezno zavarovani. To velja tudi za šoloobvezne otroke, študente, invalide in vojake na služenju vojaškega roka. Kmetje v osnovi niso zavarovani s pokojninskim zavarovanjem, ampak s t.i. starostnim zavarovanjem za kmete.

Obstaja tudi možnost prostovoljne vključitve v obvezno zavarovanje. To velja predvsem za samozaposlene in gospodinje; za državne uradnike, sodnike in poklicne vojake pa veljajo določene časovne omejitve.

3.1.4. Prispevki, način izvajanja in izračun pokojnine

Državni pokojninski sistem določa zelo širok krog ljudi, ki so dolžni plačevati obvezno pokojninsko zavarovanje. Samo samozaposleni (8,9% delovne sile leta 1996) in delavci s plačo, nižjo od minimalne plače (15% povprečne mesečne bruto plače), niso predmet obveznega zavarovanja. Financiranje sistema temelji na prispevkih. Približno 75% proračuna javnega pokojninskega zavarovanja se financira s prispevki, splošna prispevna stopnja je leta 2001 znašala 19,1% (1. 1. 2002) povprečne letne bruto plače in je enakomerno razdeljena med delodajalce in delojemalce, tako da vsak plača polovico. Glede na leto 1965 (14%) znaša dvig kar za 5,1 odstotne točke. Preostalih 25% prihodkov državnega sistema je financiranih z davki in ostalimi prihodki institucij državnega pokojninskega zavarovanja.⁴ Vsi nosilci državnega pokojninskega zavarovanja so neposredno zavarovani od države (Disney, Johnson, 2001, str. 164-165).

Na tem mestu je smiselno poudariti, da nemški pokojninski sistem od leta 1957 temelji na t.i. sistemu generacijske solidarnosti. Uveden je bil med visoko gospodarsko rastjo, rastjo zaposlenosti in plač ter konstantno rastjo prebivalstva. Izplačilo relativno visokih pokojnin je bilo povsem realno. Sistem generacijske solidarnosti je javni sistem z obvezno udeležbo. Aktivni zavarovanci in njihovi delodajalci plačujejo prispevke, iz katerih se financirajo tekoče pokojnine. Gre za t.i. implicitno pogodbo med generacijami. Sistem namreč temelji na predpostavki, da bodo prihodnje generacije zavarovancev plačevale prispevke, iz katerih bodo financirane prihodnje pravice iz pokojninskega zavarovanja sedanjih aktivnih zavarovancev. V bistvu gre za prerazporejanje sredstev med generacijami, pa tudi za prerazporejanje med upokojenci.

Generacijska solidarnost pomeni torej transfer dohodkov in kupne moči med generacijami, temelji pa na predpostavki, da bo število prebivalstva v času ostalo stabilno. Vendar smo danes priča neugodnim demografskim trendom, ki povzročajo prenizko razmerje med

⁴ Nosilci državnega pokojninskega zavarovanja so: deželni zavodi za pokojninsko zavarovanje, Železniško zavarovanje v Frankfurtu, Rudarsko zavarovanje Bochum, Pomorska blagajna Hamburg, Zavod za zavarovanje javnih uslužbencev Berlin in t.i. pokojninska blagajna pri poklicnem združenju kmetov.

številom aktivnih zavarovancev in upokojencev. To je tudi razlog, zaradi katerega je za delovanje sistema potrebna vse višja prispevna stopnja, ki vodi v nižje povpraševanje po delu in s tem k višji brezposelnosti. Višje prispevne stopnje s tem povzročajo višje stroške dela ter s tem zmanjšujejo mednarodno konkurenčnost nekega gospodarstva. Vse navedeno pa negativno vpliva na gospodarsko rast (Izhodišča za reformo sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja 1996, str. 96-97). To je ena od glavnih slabosti nemškega sistema generacijske solidarnosti, med katere sodijo še: nizka raven varčevanja, neizogibnost neposrednih medgeneracijskih transferov, nesposobnost prilagajanja spremembam in podvrženost izmikljanju prispevkov. Na drugi strani ima sistem generacijske solidarnosti tudi svoje prednosti. Mednje štejemo predvsem: redistribucijo dohodkov med generacijami, odpornost na makroekonomske šoke, saj sistem ni vezan na trge kapitala, ter nizki administrativni stroški tega sistema. Dokladni sistem, kot tudi imenujemo sistem generacijske solidarnosti, nima stroškov, ki so značilni za naložbeni sistem. Gre za stroške upravljanja sredstev, stroške informiranja, stroške trženja pokojninskih skladov ter stroške državnega nadzora in kontrole. Zaradi omenjenih lastnosti je Nemčiji tudi po 2. svetovni vojni in ponovni združitvi uspelo zagotoviti primereno življenjsko raven starejšim ljudem.

Višina pokojnine je odvisna predvsem od višine prispevkov, ki jih je posameznik med delovno dobo vplačeval v pokojninske blagajne. Mesečna pokojnina v nemškem sistemu je zmnožek treh dejavnikov (Gora, 2001, str. 10):

- osebnega plačilnega indeksa (Persönliche Entgeltpunkte- PEP),
- pokojninskega faktorja (Rentenfaktor- RAF),
- sedanje vrednosti pokojnine (Aktueller Rentenwert- AR).

Osebni plačilni indeks se izračunava za vsa leta, ko je posameznik plačeval prispevke v pokojninsko blagajno. Je vsota razmerij med mesečno plačo posameznika in povprečnimi mesečnimi plačami na letni ravni. Indeks se izračunava tudi za obdobja, ko posameznik ni plačeval prispevkov (npr. čas študija, nezaposlenosti, služenje vojaškega roka itd.). Vsota je na koncu pomnožena še s t.i. pristopnim faktorjem (Zugangsfaktor), ki indeks prilagodi starosti ob upokojitvi.

Če se je posameznik upokojil pred z zakonom določeno starostjo, potrebno za redno upokojitev (65 let za oba spola), oz. po njem, ima to za posledico ustrezno znižanje oz. zvišanje pokojnine. Pokojninski faktor je manj zapleten. V primeru redne starostne pokojnine je njegova vrednost enaka 1.

Sedanja vrednost pokojnine je znesek, ki ustreza redni mesečni starostni pokojnini iz prispevkov na povprečno plačo v letu dni. Ta količnik je enak za vse vrste pokojnin, vendar je različen za zavarovance vzhodnega in zahodnega dela države. Na začetku leta 2002 je njegova vrednost za vzhodno Nemčijo znašala 22,06 €, za zahodno pa 25,31 €.

Omenimo še, da se višina pokojnin usklajuje z rastjo plač enkrat na leto, in sicer 1. julija. Zadnja uskladitev je bila izvedena 1. 7. 2002. Tako so se s 1. 7. 2002 pokojnine v zahodnem

delu Nemčije povišale za 2,16%, na vzhodu države pa za 2,89%. Zadnja uskladitev višine pokojnin s stopnjo rasti cen je bila najvišja v zadnjih treh letih (Spiegel Online: Was sich zum 1. Juli ändert, 2. 7. 2002). Na ta način je tudi upokojujencem omogočeno, da so udeleženi pri gospodarski rasti in da njihove pokojnine ohranjajo realno vrednost.

3.1.5. Pravice iz državnega sistema in delitev glede na vrsto pokojnine

Državno pokojninsko zavarovanje omogoča zavarovanje pred naslednjimi življenjskimi tveganji:

1. dolgoživostjo s starostnimi pokojninami do smrti zavarovanca,
2. invalidnostjo s t.i. pokojninami zaradi delovne oz. pridobitne nezmožnosti,
3. smrtjo z vdovsko oz. družinsko pokojnino.

V nadaljevanju podrobneje opisujem posamezne vrste pokojnin in njihovo nadaljnjo delitev. Največji delež izdatkov državnega sistema pokojnin predstavljajo starostne pokojnine.

3.1.5.1. Starostne pokojnine

Do starostne pokojnine so upravičeni samo zavarovanci, ki izpolnjujejo določene pogoje. Med drugim morajo doseči določeno starost, imeti neko minimalno zavarovalno dobo in vložiti prošnjo za starostno pokojnino. Državno pokojninsko zavarovanje zagotavlja šest vrst starostnih pokojnin (Bešter, 1996, str. 86-87; Rentenversicherung, 2002, str. 3-5):

1. redna starostna pokojnina,
2. starostna pokojnina za zavarovance, ki ne izpolnjujejo vseh pogojev za redno starostno pokojnino,
3. starostna pokojnina za nezaposlene,
4. starostna pokojnina za ženske,
5. starostna pokojnina za invalide,
6. starostna pokojnina za rudarje.

1. Z reformo leta 1992 je bilo določeno, da so do redne starostne pokojnine upravičeni vsi, ki so dopolnili 65 let (velja za oba spola, pred reformo so se ženske lahko upokojile pri starosti 60 let, moški pa pri starosti 65 let; za ženske naj bi bil prehod izveden do leta 2012, za moške pa do leta 2006) in imajo vsaj pet let zavarovalne dobe. Predčasna upokojitev je ob izpolnjevanju ustreznih pogojev možna pri starosti 62 let, zagotavlja pa prav tako polno pokojnino. Od leta 2001 je predčasna upokojitev še vedno možna, vendar se pokojnina zmanjša za 0,3% za vsak mesec predčasne upokojitve. Če pa se prejemanje pokojnine odloži na kasnejši čas (po 65 letu starosti), je pokojnina višja za 0,5% za vsak odložen mesec. Če se nekdo predčasno upokoji, je odbitek od polne pokojnine v višini 0,3% za vsak mesec predčasne upokojitve mogoče nadomestiti z vplačili dodatnih prispevkov v pokojninske blagajne do dopolnjene starosti 60 let. Po 65. letu je ta možnost izključena. V omenjenem primeru je torej upokojujenec prav tako upravičen do polne pokojnine.

2. Starostno pokojnino za zavarovance, ki ne izpolnjujejo pogojev za redno starostno pokojnino, je mogoče pridobiti pri starosti 63 let in izpolnjeni 35-letni zavarovalni dobi. Pravico do te pokojnine uveljavljajo predvsem matere, ki zaradi vzgoje otrok nekaj let niso bile zaposlene.

3. Starostna pokojnina za brezposelne je pravica, ki jo lahko uveljavijo vsi brezposelni, ki so dopolnili 60 let, so bili rojeni pred 1. 1. 1952, imajo najmanj 15 let zavarovalne dobe in so bili v zadnjih 10 letih vsaj 8 let obvezno zavarovani.

4. Starostna pokojnina za ženske je dosegljiva pri starosti 60 let, najmanj 25-letni zavarovalni dobi in pogoju, da je ženska po dopolnjenem 40. letu starosti bila vsaj 10 let obvezno zavarovana.

5. Do starostne pokojnine za invalide so upravičene osebe, ki jim je bil priznan status invalida, ki so dopolnili starost vsaj 60 let in imajo najmanj 35 let zavarovalne dobe. Do redne starostne pokojnine so invalidi upravičeni pri starosti 63 let.

6. Starostna pokojnina za rudarje: do te pokojnine so rudarji upravičeni po dopolnjenem šestdesetem letu starosti in 25-letni zavarovalni dobi, ki so jo dosegli izključno z delom v rudniku.

Reforma 1992 leta je omogočila, da se zavarovancem, ki izpolnjujejo pogoje za starostno pokojnino ta ne izplača v celoti, ampak ima zavarovanec z ustrezno omejitvijo, pravico do t.i. *delne pokojnine*. Na ta način lahko zavarovanec ostane zaposlen za nek omejen delovni čas. Bistvena prednost te možnosti je, da je dohodek zavarovanca neprimerno višji, kot če bi prejemal redno starostno pokojnino. Delna pokojnina kot starostna pokojnina je lahko izplačana v višini 1/3, 1/2 ali 2/3 redne starostne pokojnine. V tem primeru obstaja omejitev zneska, ki ga zavarovanec lahko prejme za opravljeno delo. Če se delna pokojnina izplača v višini 1/3 redne starostne pokojnine, lahko zavarovanec za opravljeno delo prejme največ 23,3-kratnik tega zneska delne pokojnine (leta 2002 približno 890 €), v primeru izplačila delne pokojnine v višini 1/2 redne starostne pokojnine 17,5-kratnik (1330 €), v primeru izplačila 2/3 pa 11,7-kratnik (1600 €).

3.1.5.2. Pokojnine zaradi poklicne oziroma pridobitne nezmožnosti

Ta oblika nadomešča dohodek v primeru omejene oz. popolne delovne nezmožnosti zavarovanca, do katere je zavarovanec upravičen, če ima vsaj 5 let zavarovalne dobe ter je ob nastopu delovne nezmožnosti v zadnjih petih letih vsaj tri leta plačeval prispevke za obvezno zavarovanje. Če se zgodi delovna nesreča, omenjena zahteva ne velja. Pokojnina zaradi poslovne oz. pridobitne nezmožnosti se izplačuje do starosti 65 let, nato ima zavarovanec pravico do redne starostne pokojnine najmanj v enaki višini. Da se ne spuščamo v prevelike podrobnosti, naj v nadaljevanju samo omenim, da poznamo naslednje oblike teh pokojnin: 1. pokojnine zaradi delne delovne nesposobnosti, 2. pokojnine zaradi polne delovne

nesposobnosti, 3. pokojnine zaradi delovne nezmožnosti za invalide in 4. pokojnine zaradi delovne nezmožnosti za rudarje.

3.1.5.3. Pokojnine zaradi smrti

Nemški sistem državnega pokojninskega zavarovanja pozna naslednje oblike pokojnin zaradi smrti (Rentenversicherung, 2002, str. 8):

1. *Vdovske pokojnine*: do te pokojnine so upravičeni vdovci, če je umrli partner izpolnil splošno zavarovalno dobo, ki znaša vsaj 5 let ter vdovci niso sklenili ponovne zakonske zveze. Minimalna vdovska pokojnina znaša 25% pokojnine, do katere bi bil upravičen umrli zakonec. Če je vdovec dopolnil starost 45 let ali skrbi za še ne polnoletnega otroka oziroma za telesno ali duševno bolnega otroka, znaša vdovska pokojnina vsaj 60% pokojnine umrlega zakonca.

2. *Družinske pokojnine*, ki se v nemškem sistemu delijo na:

2a. *t.i. pokojnine za sirote*: to pokojnino prejmejo otroci umrlega roditelja do dopolnjenega 18 leta starosti. V primeru šolanja ali invalidnosti se prejemanje te pokojnine lahko podaljša do dopolnjenega 27. leta, nad to starost pa le, če je bilo šolanje prekinjeno npr. zaradi služenja vojaškega roka.

2b. *t.i. pokojnine za vzgojo*: če zakonska zveza razpade, je do te pokojnine upravičen samohranitelj. V primeru smrti ločenega partnerja pa ta oblika nadomešča preživnino za otroke.

3.1.6. Združitev Nemčije in primerjava pokojnin med vzhodom in zahodom

Združitev obeh Nemčij je povzročila veliko težav državnemu pokojninskemu sistemu, saj sta se sistema bivših držav precej razlikovala. Med tem ko je bila pokojnina v Zvezni republiki Nemčiji tesno povezana z višino zaslužka v celotni delovni dobi in z njim povezano višino vplačanih prispevkov, je pokojnina v Vzhodni Nemčiji predstavljala znesek, ki je pokrival minimalne življenjske stroške. Višina plače je bila pri tem skoraj nepomembna. Ker je zahodnonemški sistem štirideset let deloval v pogojih tržne ekonomije in je pri tem potrdil svojo stabilnost, so se odločili, da bodo pravila zahodnonemškega sistema v prihodnje veljala tudi za nove zvezne dežele. Največji problem pri tem je bil, kako realizirati osnovni princip, po katerem je višina pokojnine odvisna od zaslužka v delovni dobi; vzhodnonemški sistem namreč ni vseboval ustrezne dokumentacije o plačah. Po drugi strani pa je obstajala možnost, da bi bile pokojnine, izračunane na podlagi zaslužka, nižje od pokojnin, odmerjenih po starih pravilih.

Za pokojnine, uveljavljene po združitvi obeh Nemčij, velja normalna formula za izračun pokojnine, ki temelji na višini plače med zavarovanjem. Višina pokojnine pri tem ne sme biti nižja kot v primeru upoštevanja pravil bivše Vzhodne Nemčije. Pri določanju višine pokojnine nekdanjim državljanom NDR na podlagi plače izstopajo poklici, kot so: vojska,

policija, bivše varnostno-obveščevalne službe, katerih plače so bile zaradi "lojalnosti sistemu" bistveno višje od ostalih. V takih primerih določijo kot osnovo nižje izhodišče in ne dejansko plačo.

Opisana prilagoditev je bila za državo zelo draga. Vzhodna Nemčija v državni pokojninski sistem zaradi višje nezaposlenosti v preteklosti (15% v primerjavi z 9% v bivši ZRN) in nižjih plač prispeva še vedno precej manj, kot pa iz njega troši. Princip t.i. finančne izravnave, ki je uveljavljen v sistemu državnega pokojninskega zavarovanja, določa, da finančno močnejše regije prenašajo svoje presežke v finančno šibkejša področja. Na ta način se poskuša vzpostaviti sistem socialne enakosti za celotno državo, izplačilo pokojnin pa je možno ne glede na dejansko vplačane prispevke (Bešter, 1996, str. 90-91).

V nadaljevanju, v prilogi 3, prikazujem povprečno pokojnino za moške, ki so se leta 2000 upokojili, ločeno za vzhodni in zahodni del Nemčije (podatki so iz leta 2001). Vidimo lahko, da obstajajo precejšnje razlike v višini posamezne vrste pokojnine za oba dela države. Tako so npr. redne starostne pokojnine v vzhodnem delu Nemčije (823 €) približno 1,7-krat višje kot na zahodu (466 €). Vse ostale vrste pokojnine iz državnega pokojninskega zavarovanja so višje v zahodnem delu države. Tako je povprečna pokojnina za približno 30 € višja na zahodu. V prilogi 4 prikazujem povprečno pokojnino za ženske, prav tako za oba dela Nemčije. Najbolj zanimivo je, da so vse oblike starostnih pokojnin na vzhodu države za ženske, ki so se upokojile leta 2000, višje kot na zahodu. Ugotovitev je mogoče pripisati dejstvu, da je bila stopnja zaposlenosti žensk v bivši NDR višja kot v bivši ZRN. Omenjeno je nasploh značilno za večino nekdanjih socialističnih držav. Tako je povprečna pokojnina za ženske na vzhodu Nemčije za približno 150 € višja od pokojnin njihovih vrstnic na zahodu države.

3.1.7. Problemi državnega sistema pokojnin

Za sistem generacijske solidarnosti, na katerem temelji tudi nemški državni pokojninski sistem, je ključno razmerje med aktivnim prebivalstvom in upokojenci. To razmerje se je v zadnjih desetletjih močno poslabšalo, kar sem dokaj podrobno prikazal tudi v drugem delu diplomskega dela. Vzrok večine problemov državnega pokojninskega sistema je tako mogoče iskati v vedno slabšem razmerju. V nadaljevanju predstavljam *glavne probleme državnega pokojninskega zavarovanja* (Probleme der gesetzlichen Rentenversicherung, 28. 5. 2002):

1. Porušeno je razmerje med upokojenci in zavarovanci. Današnji generaciji 30- do 60-letnikov sledi generacija, ki je približno za tretjino manjštevilkna. Medtem ko je današnjim upokojencem pokojnina iz državnega sistema še zagotovljena, se računica za bodoče generacije zagotovo ne bo izšla. V posebej težkem položaju so generacije, mlajše od 40 let, ki v primerjavi z generacijo njihovih staršev realno zaslužijo manj, istočasno pa morajo plačevati višje prispevke za državno pokojninsko zavarovanje in skrbeti za dodatno pokojnino. V prid omenjenemu dejstvu govori podatek, da se je v zadnjih 30-ih letih realni

dohodek gospodinjstev v starosti od 65 do 69 let povečal za 89%, realni dohodek gospodinjstev v starosti od 25 do 34 let pa le za 21% (www.bma.bund.de, 28. 5. 2002).

2. Razmerje med izdatki in prejemki državnega pokojninskega zavarovanja lahko ponazorimo s t.i. kvocientom starostne pokojnine. Ta nam pokaže število upokojencev na 100 aktivnih zavarovancev. Medtem ko je bilo leta 2000 42 upokojencev na 100 zavarovancev, se bo to razmerje do leta 2030 poslabšalo na 60 upokojencev na 100 zavarovancev.

3. Vedno več upokojencev dvomi v verodostojnost državnega pokojninskega sistema. Na vprašanje, ali verjamete, da bodo pokojnine zagotovljene tudi v prihodnosti, ki je bilo zastavljeno v okviru študije Nemci in njihov denar, je več kot 81% vprašanih podvomilo v to. To je tudi razlog, da sta se 2 od 3 vprašanih v bližnji preteklosti ukvarjala z vprašanjem dodatnega pokojninskega zavarovanja. Z vidika anketiranih so bile za pokojninsko zavarovanje primerne predvsem naslednje oblike varčevanja: nepremičnine, življenjska zavarovanja, vezane vloge in naložbe v obveznice z državnim jamstvom (Ergebnisse einer repräsentativen Bevölkerungsbefragung, 2001, str. 4-7).

4. Število let izplačevanja pokojnine se podaljšuje. Problemi državnega pokojninskega zavarovanja so rezultat demografskega razvoja in sprememb v obnašanju delovne sile. Nemška družba se zaradi naraščanja pričakovane življenjske dobe in nižje stopnje rodnosti stara. Zaradi daljšega obdobja izobraževanja na eni strani in hitrejšega odhoda v pokoj na drugi se zavarovalna doba posameznika krajša. Za državno pokojninsko zavarovanje to pomeni slabšanje razmerja med zavarovanci in prejemniki pokojnin. Demografske napovedi predpostavljajo, da bo t.i. starostni kvocient leta 2020 znašal 60%, leta 2050 pa že preko 80%. To pomeni, da se bo število starejših od 60 let na 100 ljudi, starih od 20 do 60 let, v obravnavanem obdobju povečalo kar za 20 odstotnih točk. S tem pa seveda narašča število let, ko posameznik prejema pokojnino. Že danes moški v povprečju prejemajo pokojnino tri leta dlje kot na začetku 80-ih let, ženske pa še eno leto več.

5. Ukrepi v škodo upokojencev. Od leta 1977 je zakonodajalec zaradi slabega stanja v državnem pokojninskem sistemu že štirikrat spremenil način prilagajanja pokojnin, nazadnje leta 1999. Od tega leta je rast pokojnin vezana na splošno stopnjo rasti cen in ne več na rast neto plač. Večkratni posegi v državni pokojninski sistem in uvedba prispevka za zdravstveno zavarovanje upokojencev leta 1993 so privedli do tega, da je danes standardna pokojnina ⁵ realno za približno 1/3 nižja, kot je bila leta 1977.

6. Narašča obremenitev davkoplačevalcev. Približno 1/3 izdatkov državnega pokojninskega zavarovanja se financira s t.i. zvezno subvencijo ter s tem z davki. Od začetka 90-ih let je tekoča rast sredstev iz tega naslova preprečila dvig prispevne stopnje. Ker so se za financiranje

⁵ Standardna pokojnina je pokojnina, ki bi jo prejemal posameznik, če bi 45 let plačeval prispevke na osnovi povprečne plače.

izdatkov državnega sistema pokojnin uporabila sredstva iz naslova t.i. ekološkega davka, je prispevna stopnja za pokojninsko zavarovanje leta 1999 lahko ostala na ravni 19,1%. V naslednjih letih se pričakuje nadaljnja rast izdatkov državnega pokojninskega sistema, ki bo dodatno povečala davčno obremenitev posameznikov.

Na sliki v prilogi 5 prikazujem naraščanje transferja sredstev iz državnega proračuna v pokojninski sistem. Vidimo lahko, da je leta 1960 ta transfer znašal le nekaj mrd. DEM, medtem ko je bila v 90-ih letih zabeležena skokovita rast. Tej rasti tudi v prihodnosti ni videti konca.

7. Prispevki so višji, kot so pravice iz sistema. Na vprašanje, ali se plačevanje prispevkov v državni pokojninski sistem izplača, odgovor nikakor ne more biti pritrdilen. Poročen zakonec, rojen po letu 1930, med svojim življenjem plačuje višje prispevke v državni sistem, kot pa bo iz njega v vstopu v pokoj dobival. Razmerje med obveznostmi in pravicami se z mladostjo še slabša.

3.2. PODJETNIŠKO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE

Podjetniško pokojninsko zavarovanje ima v Nemčiji dolgo tradicijo. Za svoje delavce so mnoga podjetja že sredi 19. stoletja ustanovljala t.i. podporne sklade, iz katerih so se razvile podjetniške pokojnine, ki danes tvorijo 2. steber pokojninskega zavarovanja. V zadnjih letih se je število zaposlenih, ki imajo pravico do podjetniške pokojnine nenehno zniževalo, v novih zveznih deželah pa je ta oblika pokojninskega zavarovanja povsem nova. V nemškem "tristebnem" sistemu pokojninskega zavarovanja je podjetniško pokojninsko zavarovanje tako najšibkejši člen. Leta 1998 je bilo iz tega naslova za pokojnine izplačanih 14 mrd. €, kar znaša približno 1/3 izplačil življenjskih zavarovanj in nekaj manj kot 1% izplačil državnega pokojninskega sistema. Povprečna podjetniška pokojnina je leta 1998 znašala približno 400 € za moškega in 250 € za žensko. Po podatkih ministrstva za delo družino in socialne zadeve je leta 1995 približno 50% moških, ki so upravičeni do pokojnine iz državnega sistema, prejelo tudi podjetniško pokojnino, pri ženskah pa je ta delež znašal le 13% (www.dia-vorsorge.de, 1. 6. 2002).

Najbolj razširjena oblika podjetniškega pokojninskega zavarovanja je izplačilo pokojnin v okviru podjetja. V ZDA, Veliki Britaniji in na Nizozemskem pa so najbolj razširjena oblika pokojninski skladi, ki so jih v nemški pokojninski sistem uvedli šele s pokojninsko reformo leta 2001.

3.2.1. Oblike podjetniškega pokojninskega zavarovanja

Do sedaj je bila odločitev o tem, ali bo podjetje svojim zaposlenim ponudilo pokojninsko zavarovanje izključno pri delodajalcih. Ključna novost pokojninske reforme leta 2001 v podjetniškem pokojninskem zavarovanju je zakonita pravica delavcev do *t.i. spremembe plačila*. Tako ima od 1. 1. 2002 vsak delavec pravico do vplačila dela svoje plače v

podjetniško pokojninsko zavarovanje. Če želi delavec božičnico, regres, plačilo za nadure ali pa tudi od 50 do 100 € redne plače uporabiti za vzpostavitev svojega podjetniškega pokojninskega zavarovanja, mu mora delodajalec v zakonsko določenem okviru to tudi omogočiti.

Poznamo dva temeljna načina izvajanja podjetniškega pokojninskega zavarovanja, ki ju prikazujem na sliki 6. Na eni strani delodajalec v okviru podjetja oblikuje rezerve za pokojninsko zavarovanje zaposlenih (t.i. interna izvedba), na drugi strani pa lahko delodajalec na primer z zavarovalnico sklene pogodbo o pokojninskem zavarovanju (t.i. eksterna izvedba). Katero od naložbenih oblik bo ponudilo podjetje, je odvisno od dogovora med delodajalci in delojemalci, če pa do dogovora med vpletenima stranema ne pride, ima delavec pravico do spremembe plačila v neposredno zavarovanje.

V preteklosti sta bila omenjena načina izvajanja podjetniškega pokojninskega zavarovanja financirana od delodajalca. Z uvedbo instrumenta spremembe plačila so pri financiranju lahko udeleženi tudi delavci ali pa ga v celoti prevzamejo. Pri spremembi plačila delodajalec odtegne del delavčeve plače in to usmeri v dogovorjeno obliko podjetniškega pokojninskega zavarovanja. Kateri del plače se lahko uporabi za pokojninsko zavarovanje in ali je s svojim prispevkom udeležen tudi delodajalec sam, je največkrat določeno s pogodbami znotraj podjetja oziroma kolektivnimi pogodbami.

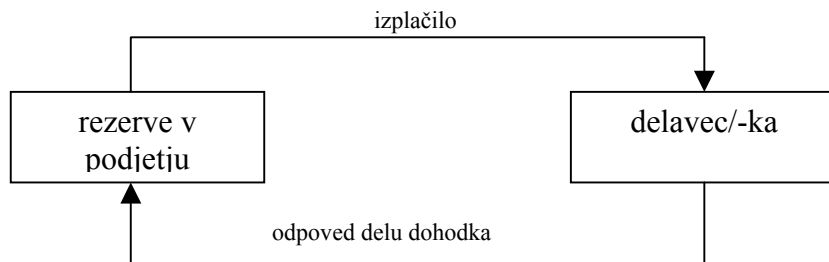
Pravica do spremembe oziroma pretvorbe plačila: v osnovi ima pravico do spremembe plačila vsak zaposleni. Da pa bi tudi v prihodnosti bilo mogoče sklepati kolektivne pogodbe za vsa področja, je ta pravica podrejena t.i. kolektivni prioriteti. To pomeni, da člani sindikata ali zaposleni, za katere velja splošno veljavna kolektivna pogodba, lahko pravico do pretvorbe plačila uveljavijo le, če kolektivna pogodba to jasno predvideva. To torej ne velja za plačila nad kolektivno pogodbo ali zunaj te. Veliko število kolektivnih pogodb, ki je na leto sklenjenih k pretvorbi plačila, kaže, da so socialni partnerji pripravljeni okrepiti dodatno kapitalno krito pokojninsko zavarovanje.

Zakonodaja predvideva, da je za izvajanje podjetniškega pokojninskega zavarovanja odgovoren delodajalec; poiskati mora ustrezne naložbene oblike in skrbeti za odvajanje prispevkov. Da bi bili stroški upravljanja med varčevanjem čim nižji, delodajalci zahtevajo redno vplačevanje prispevkov. Tako morajo zaposleni v letu 2002 za podjetniško pokojninsko zavarovanje vplačati vsaj 176 €. Ne glede na to, ali prispevke vplačujejo delavci sami ali skupaj z delodajalci, so do izplačila pokojnin v starosti upravičeni le delavci (Neuregelungen der betrieblichen Altersvorsorge, 2001, str. 6-9). Zakon o podjetniških pokojninah (Betriebsrentengesetz) predvideva pet oblik podjetniškega pokojninskega zavarovanja in jih imenuje *načini izvajanja*. Med *eksterne načine izvajanja* štejemo: neposredno zavarovanje, podjetniške pokojninske blagajne in pokojninske sklade. Neposredno zavarovanje in pokojninske blagajne delujejo po podobnem principu kot privatno življenjsko ali pokojninsko zavarovanje, pokojninski skladi pa imajo večjo svobodo pri izbiri naložb, ker ne obstajajo omejitve za naložbe v delnice. Poznamo še *interne načine izvajanja*, med katere štejemo t.i.

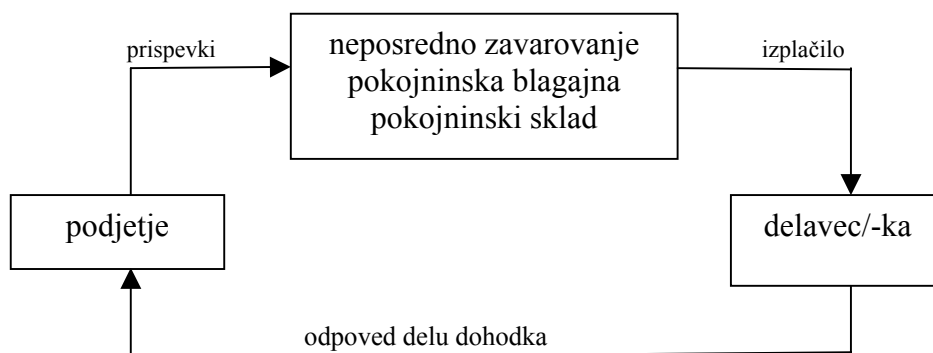
neposredno privolitev oz. knjižne rezerve ter t.i. podporne sklade. Vsem oblikam poklicnih pokojninskih načrtov je skupno to, da ščitijo zavarovanca v primeru starosti, invalidnosti in smrti. Pravice iz sistema so lahko izplačane v enkratnem znesku ali v obliki mesečne rente. V nadaljevanju podrobneje opisujem posamezne oblike poklicnih pokojninskih načrtov.

Slika 6: Dva načina izvajanja podjetniškega pokojninskega zavarovanja

1. INTERNA IZVEDBA preko spremembe plačila v knjižne rezerve in podporne sklade:

2. EKSTERNA IZVEDBA preko spremembe plačila v neposredno zavarovanje, pokojninsko blagajno ali pokojninski sklad:

Vir: Neuregelungen der betrieblichen Altersvorsorge, 2001, str. 6.

3.2.1.1. Knjižne rezerve

Knjižne rezerve so najbolj razširjena oblika podjetniškega pokojninskega zavarovanja in so pogosto na voljo predvsem v velikih podjetjih. Podjetjem ni treba vključiti vseh zaposlenih, zato težijo k vključitvi vodstvenih in vodilnih kadrov. Z oblikovanjem knjižnih rezerv se delodajalec obveže, da bo zaposlenemu oziroma njegovim ožjim družinskim članom ob nastopu zavarovalnega primera (pokoj, invalidnost, smrt) izplačeval pokojnino v ustrezni višini, na drugi strani pa je s tem upravičen plačevati določene dajatve. Maksimalni letni transfer v pokojninske rezerve, ki ga prizna davčna oblast, je lahko enak sedanjosti vrednosti bodočih pravic, zmanjšan za sedanjo vrednost bodočih prispevkov. Na lastno pobudo lahko

zaposleni z instrumentom spremembe plačila še dodatno zvišajo prispevke za knjižne rezerve. Ti so neobdavčeni, do konca leta 2008 pa zanje tudi ni treba plačevati prispevkov za socialno varnost. Podjetja so pri naložbah sredstev iz naslova knjižnih rezerv svobodna, saj ta oblika podjetniškega pokojninskega zavarovanja ni pod neposrednim državnim nadzorom, kljub temu pa so vložena sredstva zaposlenih zaščitena pred morebitno nelikvidnostjo podjetja. Zaradi varnosti vloženi sredstva zaposlenih morajo podjetja plačevati prispevke v t.i. Pokojninsko-zavarovalniško združenje (Pensions-Sicherungs-Verein), ki v primeru nelikvidnosti podjetja jamči za izplačilo pokojnin (Harle, 2002, str. 80).

3.2.1.2. Podporni skladi

Podporni sklad je najstarejša oblika podjetniškega pokojninskega zavarovanja v Nemčiji. Ta lahko zagotavlja tudi zdravstveno zavarovanje. Podporni sklad lahko sam upravlja z zbranimi sredstvi ali pa ta zaupa v upravljanje zavarovalnici. V primeru slednjega podjetje sklene pozavarovalno polico, sredstva pa morajo zadoščati za pokrivanje vseh obveznosti. Če pa sklad sam upravlja s sredstvi, se običajno financira po načelu "pay-as-you-go", kar pomeni, da se pravice izplačujejo iz sprotnih prispevkov (Bešter, 1996, str. 93).

Če podporni sklad primerjamo s knjižnimi rezervami, imajo delavci prav tako zagotovilo podjetja, da bo to ob nastopu zavarovalnega primera izplačalo pokojnine v ustrezni višini. Vendar se pri podpornih skladih, za razliko od knjižnih rezerv, med delodajalca in delojemalce vključi eksterna pravno samostojna institucija. Nosilec podpornega sklada je lahko eno ali več podjetij. Da bi znižali stroške upravljanja, se za to obliko podjetniških pokojninskih načrtov odločajo predvsem mala in srednja podjetja. Od knjižnih rezerv se podporni skladi razlikujejo v dveh bistvenih točkah: 1. delavec ima zakonito pravico do obljubljenega plačila in 2. davčne ugodnosti za prispevke, vplačane v podporno blagajno, so nižje od ugodnosti za prispevke iz naslova knjižnih rezerv (Unterstützungskasse, www.dia-vorsorge.de, 1. 6. 2002).

3.2.1.3. Neposredno zavarovanje

Pri neposrednem zavarovanju delodajalec sklene življenjsko ali pokojninsko zavarovanje za zaposlenega, prispevke pa plačuje delavec sam. Država spodbuja plačevanje prispevkov delodajalcev in zaposlenih na ta način, da so prispevki do 1772 € obdavčeni le z 20% t.i. pavšalnim davkom. Do leta 2008 iz tega naslova ni treba odvajati prispevkov za socialno varnost. Neposredno zavarovanje je primerno predvsem za manjša podjetja, ker je tveganje velikega števila zavarovancev prenešeno na zavarovalnico in so pod nadzorom zveznega urada za zavarovalništvo ter urejena z zakonom o zavarovalništvu (Harle, 2001, str. 75-78).

3.2.1.4. Podjetniške pokojninske blagajne

Delujejo podobno kot zavarovalnice, izvajanje njihovih aktivnosti pa je v pristojnosti enega ali več podjetij. Večino prispevkov plačuje delodajalec, vendar so s svojimi prispevki

udeleženi tudi zaposleni. Pokojninska blagajna s prispevki in njihovimi donosi oblikuje sklad, iz katerega se financirajo prihodnje pokojnine. Osrednje mesto pri tej obliki podjetniških pokojninskih načrtov ima varnost naložb vlagateljev. Tako je določeno, da je le 35% knjižne vrednosti vseh prispevkov mogoče investirati v delnice. Tudi pri pokojninskih blagajnah je izpolnjevanje obveznosti nadzorovano od Zveznega urada za zavarovalništvo (Harle, 2001, str. 79). Kot zanimivost naj omenim, da premoženje podjetniških pokojninskih blagajn v Nemčiji znaša le okoli 6,6% BDP-ja, v Veliki Britaniji, Švici in na Nizozemskem pa približno toliko kot znaša njihov BDP (www.gdv.de, 1. 6. 2002).

3.2.1.5. Pokojninski skladi

V številnih evropskih državah in ZDA so pokojninski skladi pomemben nosilec pokojninskega zavarovanja, v Nemčiji je šele pokojninska reforma 2001 omogočila njihovo ustanavljanje in delovanje. Pokojninski skladi lahko velik del plačanih prispevkov investirajo v delnice in s tem investitorjem zagotavljajo višje stopnje donosa kot drugi načini izvajanja podjetniškega pokojninskega zavarovanja. Država spodbuja vplačila prispevkov na enak način kot pri podjetniških pokojninskih blagajnah, z razliko da pavšalna obdavčitev pri vplačilih v tem primeru ni možna. Zaradi večjega tveganja naložb so pokojninski skladi pod nadzorom zveznega urada za zavarovalništvo, delodajalec pa mora biti zaradi nevarnosti nelikvidnosti član Pokojninsko-zavarovalniškega združenja.

Slabost pokojninskih skladov je, da je podjetniško pokojnino skoraj v celoti financirajo zaposleni. Do reforme leta 2001 je bilo namreč podjetje tisto, ki je v pretežni meri izplačevalo podjetniške pokojnine. Poleg stroškov mora zaposleni nositi tudi precejšnjo stopnjo tveganja. Zagotovilo, da bo vložena sredstva dobil izplačana vsaj v enaki višini, ni prav veliko vredno, saj denar v času izgublja svojo vrednost. Pri financiranju pokojninskega zavarovanja gre vedno za daljše časovno obdobje. Na drugi strani je prevalitev stroškov in dela tveganja na zaposlenega seveda prednost za delodajalca (Harle, 2001, str. 72).

3.2.2. Varnost naložb iz sistema podjetniškega pokojninskega zavarovanja

Borzna nihanja in gospodarski položaj posameznega podjetja naj ne bi ogrožala višine pokojnine. V ta namen za različne načine izvajanja podjetniških pokojninskih načrtov obstajajo številni predpisi in omejitve, ki zagotavljajo, da je naložba v prihodnjo poklicno pokojnino varna.

Zaščita pred plačilno nesposobnostjo: v prejšnjem poglavju sem omenil, da morajo biti podjetja, ki ponujajo podjetniško pokojninsko zavarovanje v obliki knjižnih rezerv ali pokojninskih skladov, člani Pokojninsko-zavarovalniškega združenja. To se financira s prispevki podjetij, v primeru plačilne nesposobnosti podjetja pa jamči za izplačilo pokojnin.

Državni nadzor: aktivnosti neposrednega zavarovanja, podjetniških pokojninskih blagajn in pokojninskih skladov so prav tako pod nadzorom Zveznega urada za zavarovalništvo. S tem

je zagotovljeno, da se omenjeni načini izvajanja držijo zakonskih omejitev in oblikujejo zadostno rezervo, ki je potrebna za prihodnje pokojnine. Minimalna garancija je naslednji ukrep, ki zagotavlja večjo varnost naložb podjetniškega pokojninskega zavarovanja. Vsi načini izvajanja podjetniškega pokojninskega zavarovanja morajo prihodnjim upokojencem zagotoviti izplačilo pokojnin vsaj v višini vplačanih prispevkov z obrestmi in državno subvencijo.

Poenostavljena pravila pri zamenjavi službe: danes posamezniki veliko pogosteje menjavajo službe kot nekoč. Zaradi omenjenega so posamezniki do dolodajalčevih prispevkov v sistem podjetniškega pokojninskega zavarovanja upravičeni že s starostjo 30 let in vsaj 5-letno delovno dobo pri posameznem delodajalcu. Pred pokojninsko reformo 2001 je bila ta meja postavljena pri starosti 35 let in vsaj 10-letni delovni dobi (Neuregelungen der betrieblichen Altersvorsorge, 2001, str. 18).

3.2.3. Prispevki delodajalca so stvar pogajanj

Podjetniško pokojninsko zavarovanje je bilo do reforme leta 2001 prostovoljna dajatev delodajalca, tudi reforma ni predvidela obvezne vključitve delodajalca, pač pa bo ta še vedno vključen le na prostovoljni osnovi. Prve kolektivne pogodbe o podjetniškem pokojninskem zavarovanju kažejo, da so delodajalci pripravljene pomagati zaposlenim pri vzpostavitvi dodatnega pokojninskega zavarovanja, saj imajo doplačila za pokojninsko zavarovanje za podjetja 2-kratno prednost; na eni strani lahko zaposlenim ponudijo dodatno finančno zanimivo pokojnino, na drugi strani pa jim za ta doplačila ni treba plačevati davkov in prispevkov za socialno varnost. Podjetniško pokojninsko zavarovanje je izključno stvar dogovora med delodajalci in delojemalci. Dogovoriti se morata o načinu izvajanja in za vrsto spodbude. Če je ob tem varčevalni znesek izbran v ustrezni višini, si lahko zaposleni s sredstvi dodatnega pokojninskega zavarovanja zagotovijo primereno življenjsko raven tudi v starosti (Neuregelungen der betrieblichen Altersvorsorge, 2001, str. 31-32).

3.3. PRIVATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE

Privatno pokojninsko zavarovanje je prostovoljno. Politiki so pri odločitvah o pokojninski reformi stavili na lastno odgovornost državljanov. Zapolnilo naj bi vrzel v državnem pokojninskem sistemu, ki je leta 2001 znašala kar 70 mrd. €, do leta 2005 pa naj bi se zvišala na 79,2 mrd. €. Tako naj bi bilo leta 2002 iz državnega proračuna financirano 35% vseh izdatkov državnega pokojninskega zavarovanja, kar predstavlja kar 29,2% vseh proračunskih izdatkov (Miegel, Schnabel, 2001, str. 19).

Ker naj bi privatno pokojninsko zavarovanje delno nadomestilo pokojnino iz državnega sistema, mora izpolnjevati dva bistvena kvalitativna kriterija: 1. *ohranjanje vrednosti*, kar pomeni, da morajo nosilci zavarovanja posameznikom zagotoviti, da bodo ob vstopu v pokojnino prejeli vsaj privarčevana sredstva skupaj z obrestmi in 2. *doživljenjsko izplačevanje pokojnine*. Ponudniki pokojninskih zavarovanj morajo pogodbene stranke sproti obveščati o

porabi plačanih prispevkov, vrednosti posameznikovega premoženja, stroških upravljanja in doseženem donosu. Poleg tega morajo naložbe izpolnjevati tudi etična, socialna in ekološka načela. Pogodba o privatnem pokojninskem zavarovanju ni prenosljiva na drugo osebo, pogodbe ni mogoče zastaviti, prav tako od nje ni mogoče odstopiti. Možno pa je mirovanje zavarovanja za določen čas, npr. v času brezposelnosti, privarčevana sredstva pa je mogoče v vsakem trenutku tudi prenesti v drugo obliko privatnega pokojninskega zavarovanja.

3.3.1. Najbolj primerna oblika naložbe in višina pokojnine iz naslova privatnega pokojninskega zavarovanja

Banke, zavarovalnice, investicijski skladi in druge finančne institucije ponujajo številne oblike pokojninskega zavarovanja, ki izpolnjujejo kriterije za pridobitev državne subvencije. Pri vrednotenju naložbenih možnosti si je smiselno zastaviti vprašanje, ali gre za pravo obliko pokojninskega zavarovanja ali pa je v ospredju le denarna naložba. Pokojninsko zavarovanje namreč ni le varčevalni proces, ampak sodi zraven predvsem še zavarovanje pred elementarnimi življenjskimi tveganji. Zavarovalništvo s svojimi raznovrstnimi storitvami ponuja zanesljive, donosne rešitve za pokojninsko zavarovanje, na drugi strani pa zagotavlja varnost v primeru invalidnosti, delovne nesposobnosti in smrti partnerja oziroma staršev.

Višina pravic iz sistema privatnega pokojninskega zavarovanja je odvisna od števila tveganj, ki jih posameznik zavaruje in donosnosti naložbe. Višine pokojnine iz privarčevanih sredstev ni mogoče natančno izračunati, kljub temu pa morajo ponudniki zavarovanj zagotoviti, da bodo za izplačilo pokojnine ob vstopu zavarovanca v pokoj na voljo vsa privarčevana sredstva. Mnogi ponudniki zagotavljajo vsaj 3,25% stopnjo donosa. Verjetno je ključno vprašanje, ki si ga zastavlja posameznik, ko se odloča o pokojninskem zavarovanju, višina prihodnje pokojnine. Tako lahko posameznik, ki je v starosti 30 let začel varčevati za privatno pokojninsko zavarovanje, ob predpostavki, da ima letni bruto dohodek v višini 25.000 €, od 65. leta starosti pričakuje pokojnino v višini 250 € mesečno. Če pa je prispevke začel vplačevati pri starosti 50 let, le mesečno pokojnino v višini 72,5 € (Klipp und Klar, 2001, str. 24-25).

3.3.2. Delovanje privatnega pokojninskega zavarovanja

Najbolj priljubljena oblika privatnega pokojninskega zavarovanja je t.i. odloženo pokojninsko zavarovanje. Pri tej obliki zavarovanja se kapital, ki je potreben za izplačilo pokojnin v prihodnosti, akumulira skozi plačila prispevkov v daljšem časovnem obdobju. Zavarovanec ima pri tem možnost prispevke plačevati mesečno, četrletno, polletno ali pa letno. Izplačilo dogovorjene pokojnine se največkrat začne s starostjo med 60 in 65 let. Zavarovatelji svojim strankam jamčijo doživljenjsko izplačilo pokojnine v določeni višini, pri tem so dolžni zagotoviti vsaj 3,25% realno letno obrestno mero. Če zavarovatelji zagotovijo višjo stopnjo donosa, so upravičeni do udeležbe pri presežkih, vendar lahko zadržijo največ 10% presežka.

Tudi če zavarovanec kmalu po vstopu v pokoj umre, je mogoče sprejeti preventivne ukrepe, s katerimi je svojcem za določeno obdobje še naprej zagotovljena socialna varnost. V ta namen se je treba ob sklenitvi pogodbe o pokojninskem zavarovanju dogovoriti za roke, v katerih je svojcem zagotovljena pokojnina. Ta garancija nima nobene zveze z garancijo, ki posamezniku v primeru preživetja zagotavlja doživljenjsko pokojnino, pomembna je torej predvsem za svojce umrlega (Klipp und Klar, 2001, str. 26-27).

Na tem mestu je treba poudariti, da od pokojninske reforme leta 2001, o kateri bom več govoril v nadaljevanju, delovna nesposobnost ni več krita iz državnega sistema pokojnin. Zaradi tega je priporočljivo, da je s privatnim pokojninskim zavarovanjem kombinirano še dodatno zavarovanje pred delovno nesposobnostjo, saj si le na ta način posameznik lahko zagotovi primereno življenjsko raven tudi ob nastopu delovne nesposobnosti.

3.3.3. Izkušnje s privatnim pokojninskim zavarovanjem v ZDA in Veliki Britaniji

Nemška vlada si je s pokojninsko reformo leta 2001 zastavila smeje načrte, s katerimi naj bi z uvedbo privatnega pokojninskega zavarovanja zapolnila vrzel, ki je nastala pri državnem pokojninskem zavarovanju. Vsekakor je težko napovedati, v kolikšni meri bodo ljudje sprejeli lastno odgovornost pri varčevanju za starost in se v ta namen odločali za sklepanje privatnega pokojninskega zavarovanja. V nadaljevanju predstavljam ameriške in britanske izkušnje s privatnim pokojninskim zavarovanjem, kjer so v 70-ih in 80-ih letih z osebnimi pokojninskimi načrti uvedli podobne instrumente, kot jih z reformo 2001 uvaja Nemčija.

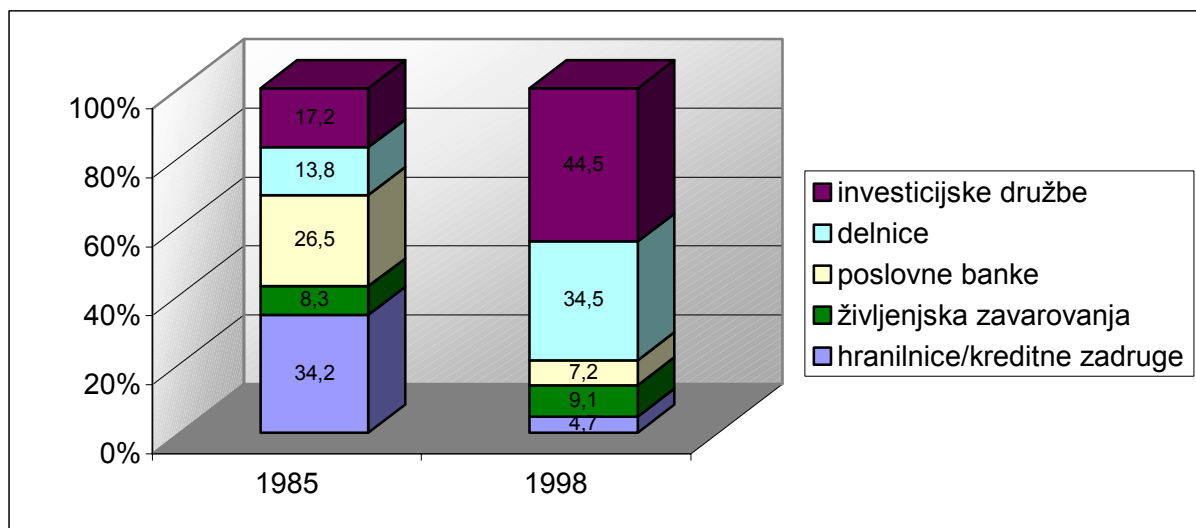
ZDA so leta 1974 za delavce, ki niso imeli podjetniškega pokojninskega zavarovanja uvedli t.i. osebne pokojninske račune (Individual Retirement Accounts). Od leta 1986 je, če letna bruto plača posameznika ne presega 36.000 \$, mogoče na osebni pokojninski račun vplačati 2000 \$ letno, pri tem pa je posameznik oproščen plačila davka. Oprostitev plačila davka velja tudi za kapitalske donose na naložbe v osebnih pokojninskih računih. Minimalna starost, potrebna za začetek črpanja sredstev iz osebnih pokojninskih računov, je 59,5 let. V primeru predčasnih izplačil iz sistema je posameznik dolžan plačati kazenski davek, ki se v višini 10% osnove doda dohodnini (Erfahrungen mit der privaten Altersvorsorge in Grossbritannien und den USA, 2000, str.2).

Med letoma 1985-98 se je vrednost sredstev, naloženih v osebnih pokojninskih računih v ZDA, podeseterila: iz 228 mrd. USD na 2.900 mrd. USD (www.hcmintl.com, 19. 6. 2002). Vzrok za to je mogoče iskati v visokih kapitalskih donosih delnic v 90-ih letih in možnostih za davčno nevtralnno prerazporejanje osnovnih sredstev pokojninskih načrtov pri zamenjavi delovnega mesta. Kot prikazujem na sliki 7, se je med ponudniki osebnih pokojninskih računov v ZDA v obravnavanem obdobju tržni delež hranilnic, kreditnih zadrug in poslovnih bank zmanjšal, na drugi strani pa se je tržni delež vzajemnih skladov in delniško trgovanih računov pri borznih posrednikih precej povečal. Življenjska zavarovanja so v obravnavanem obdobju ohranila približno enak tržni delež.

V Veliki Britaniji so osebne pokojninske načrte uvedli leta 1987. Z njimi naj bi delavec brez podjetniškega pokojninskega zavarovanja imel možnost izgradnje lastnega pokojninskega zavarovanja. Delavci, katerih delodajalci ponujajo podjetniško pokojninsko zavarovanje, lahko tako v principu izbirajo med obema stebroma pokojninskega zavarovanja. Istočasno članstvo v obeh variantah ni možno.

Ponudniki osebnih pokojninskih načrtov v Veliki Britaniji so predvsem zavarovalnice. Te poleg kapitalskih naložb ponujajo celo vrsto dopolnilnih storitev: zavarovanje temeljnih življenjskih tveganj (dolgoživost, smrt, invalidnost), naložbe v pokojninske sklade in možnost prerazporeditve kapitalskih naložb. V fazi varčevanja lahko posameznik, odvisno od njegove starosti, za pokojninsko zavarovanje porabi od 17,5 do 40% letnega bruto dohodka. Kapitalski donosi na vložena sredstva so ves čas varčevanja oproščeni plačila davka. Minimalna starost, določena za vstop v pokoj, je 50 let, najvišja starost pa 75 let. Z določitvijo tega starostnega intervala naj bi preprečili prisilno upokojevanje v času nizkih obrestnih mer na trgu kapitala.

Slika 7: Stanje naložb osebnih pokojninskih računov v ZDA (obdobje 1985-98) v %

Vir: Erfahrungen mit der privaten Altersvorsorge in Grossbritannien und den USA, 2000, str. 3.

Pomen osebnih pokojninskih načrtov v celotnem sistemu britanskega pokojninskega zavarovanja se je nenehno povečeval. Leta 1997 so približno 23% vseh sredstev pokojninskega zavarovanja v Veliki Britaniji sestavljali osebni pokojninski načrti, kar je znašalo približno 225 mrd. funtov. Trenutno najbolj priljubljena oblika osebnih pokojninskih računov so t.i. skupinske osebne pokojnine (Group Personal Pensions), ki so na voljo tudi v okviru podjetniškega pokojninskega zavarovanja. Pri tem so standardne naložbene možnosti v največji možni meri prilagojene potrebam malih in srednjih podjetij. Omenjena oblika je zanimiva predvsem zaradi možnosti ohranjanja administrativnih stroškov na relativno nizki ravni. Članstvo v sistemu skupinskih osebnih pokojnin je prostovoljno, delodajalci pa so zaenkrat še redno udeleženi s plačili prispevkov (Erfahrungen mit der privaten Altersvorsorge in Grossbritannien und den USA, 2000, str. 1-5).

Primeri ZDA in Velike Britanije kažeta, da je privatno pokojninsko zavarovanje primeren instrument za izboljšanje dohodka posameznika v starosti. Privatno pokojninsko zavarovanje temelji na sistemu kapitalnega kritja in za razliko od sistema generacijske solidarnosti zmanjšuje odvisnost dohodkov prebivalstva od njegovega demografskega razvoja.

4. POKOJNINSKA REFORMA 2001

4.1. DRŽAVNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE V FAZI PREOBLIKOVANJA

S pokojninsko reformo je zvezna vlada zastarel sistem prispevkov za pokojnino dopolnila s sistemom dodatne pokojnine, ki je kapitalsko pokrita in podprta od države. Nov mešani sistem je bil ustvarjen, da bi zagotovil demografsko trdnost pokojnin, kajti star sistem pospešeno izgublja vir financiranja.

V zadnjih 40-ih letih se je razmerje med plačniki prispevkov in prejemniki pokojnin poslabšalo s 3:1 na 2:1. Kljub precejšnjim znižanjem pokojnin (30% od leta 1977 do danes) so se prispevki za pokojnine občutno povečali. Glede na demografski razvoj bo po predvidevanjih v prihodnjih 40-ih letih na vsakega plačnika prispevkov za pokojnino prišel skoraj 1 upokojenec. Obstoječi sistem plačevanja prispevkov, ki temelji na neposrednem prenosu teh na upokojence, tega ne bo prenesel. Čeprav z zamudo, se je nemška vlada odločila, da bo zakonsko določeno pokojnino vsaj delno zaupala kapitalnim trgov. Zasnova je pravilna, izvedba pa vendarle pušča številne nerešene težave. Največjega problema plačnikov prispevkov tudi nova reforma ne bo mogla rešiti: z izjemo letnika 1930 namreč vrednost prispevkov vseh zavarovancev presega višino njihovih kasnejših pokojnin. Medtem ko dobi danes upokojenec, ki je star približno 70 let iz pokojninske blagajne nekaj več, kot je vanjo vplačal, bo človek, ki je danes star 20 let in bo odšel v pokoj okoli leta 2045, dobil izplačano samo polovico tega, kar je poprej vplačal (Schnabel, 2001, str. 5-10).

4.2. PRIVATNA POKOJNINA Z DRŽAVNO PODPORO

Imenujemo jo tudi pokojnina po Riesterjevi reformi.⁶ Pokojninska reforma je, podrobno gledano, zelo zapleten sistem zakonov in pravil. Osnovna zamisel je enostavna: vsak zavarovanec, ki bi želel sam varčevati za lastno pokojnino, dobi za to od države finančno podporo. Na ta način skuša država v sistem lastnega varčevanja za pokojnino pritegniti čim širši krog prebivalstva.

V skladu z zamisljivo preoblikovalcev pokojninskega sistema bodo obvezniki za zavarovanje v prvi fazi državne podpore, od leta 2002 dalje, za pokojnino prispevali 1% letne bruto plače.

⁶ Walter Riester je nemški minister za delo, družino in socialne zadeve. Med njegovim mandatom je bila sprejeta in v zveznem parlamentu potrjena pokojninska reforma 2001, ki naj bi korenito spremenila pokojninsko zavarovanje v Nemčiji.

Od leta 2004 se bo prispevek za pokojnino povečal na 2%, od leta 2006 na 3% in v zaključni fazi, od leta 2008 dalje na največ 4% letne bruto plače, vendar največ do mejne vrednosti za odmero prispevka, ki trenutno znaša 52.000 € na leto za zahodni del Zvezne republike Nemčije in 43.800 € na leto za vzhodni del ZRN ⁷ (The Economist, priloga Time to grow up, 16. 2. 2002, str. 9).

Primer: Tako samskemu zavarovancu z letno bruto plačo v višini 30.000 €, ki bi želel 4% svojega dohodka uveljaviti kot izdatek za pokojnino, letno ni treba prispevati 1.200 € lastnih sredstev (30.000 € x 4%), temveč samo 1.050 €; razliko krije država z osnovno doklado v višini 150 € (od leta 2008 dalje). Če ima zavarovanec enega otroka, se delež lastnih sredstev zniža na 870 €, ker se skupna doklada zviša na 330 € (150 € osnovne doklade + 180 € otroške doklade za enega otroka). V prvi fazi državne podpore so doklade vsekakor minimalne. Oseba, ki bo npr. od leta 2002 za lastno starost namenila 1% letne bruto plače, bo od države prejela letno doklado v višini 38 € (74 DEM), to je okrog 3 € na mesec. V obdobju od leta 2004 do leta 2005 se bo državna subvencija zvišala na 76 €, od leta 2006 dalje na 114 € in končno od leta 2008 dalje na 154 €. Kot alternativa državnim podpori je možen ustrezen odbitek od davčne osnove za dohodnino. Ta možnost je na voljo pri višjih plačah. Odtegljaj za posebne izdatke je pri tem omejen na določene zneske. Njegova vrednost prične pri 525 € in se preko 1.050 ter 1.575 € zviša na 2.100 € (www.dia-vorsorge.de, 22. 6. 2002).

4.3. NAPOVEDI MED ŽELJAMI IN RESNIČNOSTJO

Zvezna vlada s sprejeto reformo državljanom obljublja dolgoročno stabilne prispevne stopnje v višini »ne več kot 22%« in raven pokojnine »ne manj kot 67.8%«. Nemški inštitut za pokojninsko zavarovanje (DIA) je v lastni študiji preučil vplive pokojninske reforme 2001 in prišel do zaključka, da so napovedane orientacijske vrednosti preveč optimistične. Pokojninski scenarij tako vladi nalaga občutno zmanjšanje brezposelnosti do leta 2030, na vsega 1 milijon brezposelnih ljudi, kar bi ustrezalo stopnji brezposelnosti v višini 3% in s tem dejansko polni zaposlenosti prebivalstva. Ob tem naj bi delež zaposlenih ljudi z obveznim socialnim zavarovanjem tekom naslednjih nekaj desetletij ostal konstanten. To pa je vsekakor napoved, ki se zdi preoptimistična. Število brezposelnih je namreč maja 2002 znašalo okrog 3.946.000 oseb, kar predstavlja 10,5% stopnjo brezposelnosti (Erwerbstätigkeit, 22.6.2002).

Ravno tako sta se optimističnemu pogledu vladnega scenarija prilagodila parametra povprečne starosti ob nastopu pokojnine in pričakovana življenjska doba. V diplomskem delu sem že večkrat poudaril, da bodo moški leta 2030 odšli v pokoj še le z 62 leti (ženske z 62,6 leti). Trenutna povprečna starost ob upokojitvi je skoraj 60 let. Pričakovana življenjska doba

⁷ Skupni izdatek za pokojnino sestoji iz lastnega zneska, ki ga prispeva zavarovanec, in državne doklade. Slednja se dodatno deli na osnovno in otroško doklado.

60-letnika po upokojitvi bo po vladnem scenariju leta 2030 znašala 20.7 let, kar v primerjavi s trenutnimi predvidevanji pomeni zvišanje pričakovane življenjske dobe za 2 leti. Če se bo trend pričakovane življenjske dobe razvijal v enako smer, kot v preteklih desetletjih, lahko 60-letnik v letu 2030 računa še z 22.7 leti življenja. To bi imelo seveda neposredne posledice za pokojninsko zavarovanje. Če se pričakovana življenjska doba poviša za 2 leti, se izdatki za pokojnine povišajo za dobrih 10% (približno 17,5 mrd. €). Omenjena dejstva kažejo na pretiran optimizem pri določanju okvirnih pogojev, ki jih je sprejela zvezna vlada. V bolj realnem scenariju Nemškega inštituta za pokojninsko zavarovanje (DIA) se bo prispevna stopnja, kljub reformi v letu 2001, povišala na 27.4%, medtem ko se bo raven pokojnine znižala na 62.3% (www.dia-vorsorge.de, 25. 6. 2002).

4.4. KAJ PRINAŠA DODATNA POKOJNINA?

S kapitalsko pokrito zasebno dodatno pokojnino (pokojnino po Riesterjevi reformi) se skušajo zapolniti vrzeli v starem sistemu prispevkov za pokojninsko zavarovanje. Država podpira pokojninsko varčevanje z zajetnimi subvencijami, vendar je malo verjetno, da bi pokojnina po Riesterjevi reformi zagotavljala visoke stopnje donosa. Za kaj takšnega so namreč predpisi, ki se nanašajo na vloge v okviru reforme, preveč restriktivni. Zvezna vlada pri kapitalsko pokritem pokojninskem zavarovanju izhaja iz 4% nominalne stopnje donosa. Izračun je zelo previden in samo približen, kajti že povprečno kvalitetna življenjska zavarovanja prinašajo donos na prispevke v višini 6% in več. Če od omenjenih 4% odbijemo dodatni 2-odstotni točki, kolikor znaša stopnja inflacije v Nemčiji, česar vlada v svojih izračunih ni storila, dobimo realno vrednost obrestovanja prispevkov za privatno pokojninsko zavarovanje v višini 2%.

O višini privatne dodatne pokojnine odločata obrestovanje prispevkov za pokojninsko zavarovanje in trajanje varčevanja. V prilogi 6 prikazujem varčevalni načrt po Riesterjevi reformi za posameznika s povprečno bruto plačo 25.000 € leta 2001. Če bi se omenjeni varčevalec upokojil leta 2005, bi njegov končni kapital iz naslova privatnega pokojninskega zavarovanja, ob predpostavki 6% stopnje donosa v fazi varčevanja, znašal okrog 1.735 €, kar bi ustrezalo mesečni pokojnini iz tega naslova v višini le 9 €. Povsem razumljivo je, da je šele po daljšem obdobju plačevanja prispevkov možno doseči omembe vredno dodatno pokojnino. Kdor denimo danes prične varčevati in se bo upokojil leta 2040, lahko ob pričakovani 6% stopnji donosa računa s pokojninskim kapitalom okrog 195.000 €. Ostale dohodke v letu 2001 moramo vrednosti v tabeli pomnožiti s faktorjem, ki ustreza odstopanjem od dejanskega letnega dohodka v višini 25.000 €. Če znaša dejanski dohodek denimo 40.000 €, moramo vrednosti v tabeli pomnožiti s faktorjem $(40.000/25.000) 1,6^8$ (www.dia-vorsorge.de, 24. 6. 2002).

4.5. NAČELA DRŽAVNEGA SPODBUJANJA POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA

Zakonodajalec je pospeševanje privatne dodatne pokojnine vezal na številne in zapletene pogoje, ki jih morajo izpolnjevati tako ponudniki pogodb o pokojninskem zavarovanju kot

tudi zavarovanci sami. V osnovi je privatno pokojninsko zavarovanje prostovoljno. Državljeni sami odločajo o tem, ali bodo izkoristili državno pospeševanje pokojninskega zavarovanja ali ne. Izkoristijo ga lahko v okviru podjetniškega pokojninskega zavarovanja oziroma zasebno, s pokojninskimi zavarovanji, varčevalnimi načrti v bankah ali v vzajemnih skladih. Kakorkoli že, za varčevanje naj bi se odločili vsi, ker lahko državna podpora, glede na zaslužek in življenjsko situacijo posameznika, predstavlja večji del naložbene vsote.

Država ob tem spodbuja samo takšne vloge, ki (www.dia-vorsorge.de, 25. 6. 2002):

- Ob pričetku izplačilnega obdobja (ne prej kot ob dopolnjeni starosti 60 let) zagotavljajo dosmrtno rastočo ali stalno mesečno dosmrtno pokojnino; kot alternativa so možna ustrezna izplačila iz naslova terjatev do vzajemnih skladov ali bank, ki so v obdobju zagotavljanja storitev (od starosti 85 let dalje) povezana s pokojninskim zavarovanjem;
- So vezane vse do dopolnjenega 60. leta starosti ali do pričetka starostne pokojnine vlagatelja in jih ni moč izposojati ali uporabiti v drug namen;
- Nudijo zavarovancu pred sklenitvijo pogodbe in med trajanjem le-te izčrpne informacije o višini stroškov in uspehu vloge.
- Stroške sklenitve vloge in upravljanja z vlogo enakomerno porazdelijo v obdobju najmanj 10 let oziroma omenjene stroške v obliki odstotne stopnje odbijejo od prispevkov za pokojnino;
- Donose ponovno nalagajo;
- Ponujajo pravico do nadaljnjega upravljanja brez plačila prispevkov;
- Jih je še v fazi varčevanja možno prekiniti in vsoto, do katere je upnik upravičen, na njegovo željo prenesti v okvir druge pogodbe in pri drugem ponudniku;
- Dopuščajo vmesni, predčasni odvzem sredstev v višini minimalno 10.000 € in maksimalno 50.000 €, če financirajo gradnjo ali nakup nepremičnine. Odvzeti znesek je treba ponovno položiti na račun pokojninskega varčevanja, v enakih mesečnih obrokih, začevši z drugim letom po pričetku izplačevanja pokojnine do najkasneje 65. leta starosti, pri čemer je znesek oproščen plačila obresti.

Načeloma država spodbuja tudi:

- načrte bančnega varčevanja z zbiranjem sredstev iz naslova obresti in vlaganjem teh v vzajemne investicijske sklade;
- pokojninska zavarovanja, vključno z njihovo varianto, ki je vezana na vzajemne sklade;
- deleže v vzajemnih skladih.

Z zahtevo po ohranitvi kapitala in dosmrtnem izplačevanju pokojnine želi zakonodajalec poskrbeti, da bo znesek iz dodatnega zasebnega pokojninskega varčevanja dejansko na voljo v obliki pokojnine, namesto da bi morebiti postal predmet tekoče porabe, kot je to primer pri enkratnem izplačilu privarčevanega »dobroimetja«. Kriteriji za spodbujanje pokojninskega varčevanja, ki ga mora preveriti in odobriti Zvezni urad za zavarovalništvo, ki je

⁸ Individualno višino pokojnine sem izračunal s pomočjo programa Nemškega inštituta za pokojninsko zavarovanje - t.i. Riester Rechner na spletni strani: <http://www.dia-vorsorge.de/finanztool.htm>.

certifikacijski nadzorni organ, samodejno ožijo krog storitev pokojninskega zavarovanja in ga selekcionirajo na takšne, ki izpolnjujejo pogoje za državno spodbudo. S tem imajo seveda varčevalci omejeno svobodo izbiranja (Klipp und Klar, 2001, str. 21-22). Po mnenju številnih kritikov je teh omejitev mnogo preveč.

Čisti delniški skladi, ki po izkušnjah sodeč in gledano dolgoročno, prinašajo najboljše donose so tako izključeni iz kroga storitev pokojninskega zavarovanja z državno spodbudo. Da bi varčevalci kljub temu lahko koristili možnosti za donos, ki ga nudijo naložbe v delnice, so vzajemni skladi razvili nove mešane oblike naložb. Vzajemni skladi imajo namreč portfelij sestavljen predvsem iz delnic in obveznic. Na ta način nekatere družbe kombinirajo varne denarne naložbe z izbranimi naložbami delnic. Drugi ponudniki načrtujejo investiranje presežnih deležev iz pokojninskega zavarovanja (ki zagotavlja ohranitev kapitala in zagotovljeno najmanjšo obrestno mero) v bolj tvegane, a tudi bolj donosne delniške vzajemne sklade (www.gdv.de, 25. 6. 2002). Posamezniki imajo tako na izbiro široko paleto naložbenih možnosti, ki jih lahko povsem prilagodijo svojim finančnim možnostim in odnosu do tveganja.

4.6. NOVA DEFINICIJA RAVNI POKOJNINE

Razmerje med standardno pokojnino in povprečno plačo vseh zaposlenih - »raven pokojnine«, ki je doslej bilo okroglih 70%, naj bi se po sprejeti reformi v letu 2001 do leta 2030 ne spustilo pod 67%. V tem kontekstu moramo upoštevati dve pomembni dejstvi:

1. Splošna raven pokojnine ne pove ničesar o zagotavljeni pokojnini večine zaposlenih ne glede na to, ali znaša 70% ali 67%. Raven pokojnine je povprečna vrednost, ki zgolj opisuje zmogljivost celotnega sistema. Višina individualne pokojnine variira od posameznika do posameznika in je odvisna od števila zavarovalnih let, predvsem pa od razvoja plač.
2. Raven pokojnine se po pokojninski reformi obračunava drugače kot poprej. Če bi namreč še naprej obračunavali po stari formuli, bi se zmogljivost pokojninskega sistema do leta 2030 zmanjšala na 64%, to pa je večji upad, kakor ga je napovedala zvezna vlada.⁹

Spremembe pri davku na dohodek in prispevkih za socialno varnost se v prihodnje ne bodo več upoštevale pri izračunu pokojnine. Namesto o dejanskem prilagajanju pokojnin neto plačam je bolje govoriti o »modificiranem prilagajanju bruto plačam«. Medtem ko je bila po prejšnjem sistemu prilagajanja pokojnin neto plačam, v formuli za izračun standardne pokojnine upoštevana »prava« neto plača po odbitku davkov in prispevkov za socialno varnost, se bodo po reformi upoštevale samo še spremembe v zakonsko določenih in zasebnih prispevkih za pokojnino. Na ta način bosta razvoj neto plače in višina pokojnine praktično medsebojno neodvisna.

⁹ Neto plača, ki predstavlja imenovalac v formuli (standardna pokojnina/povprečni neto osebni dohodek) se poslej definira kot: »bruto plača minus davek, zakonsko določeni obvezni prispevki za socialno varnost in zasebne, prostovoljne storitve pokojninskega zavarovanja«.

Časi, ko so zavarovani ljudje lahko računali s povprečno ravno pokojnine v višini okroglih 70%, so minili. Že v bližnji prihodnosti bo zakonsko določena pokojnina nadomestila samo še približno od 50 do 55% zadnje neto plače za opravljeno delo. Vrzet v oskrbi bo tudi dodatno zasebno varčevanje (pokojnina po Riesterjevi reformi) zapolnilo zelo počasi. Šele pri ljudeh, ki se bodo upokojili po letu 2030, bosta nadomestilo za plačo (preko prispevkov za pokojnino - redna pokojnina) in pokojnina po Riesterjevi reformi skupaj dosegli približno 66%. Gledano splošno bodo morale torej zavarovani ljudje kljub Riesterjevemu modelu občutno bolj varčevati, če bodo želeli v starosti obdržati življenjsko raven, ki so je bili vajeni (Die neue Rente- Solidarität mit Gewinn, 25. 6. 2002).

4.7. SPREMEMBA VARČEVALNIH NAVAD

Od nemške pokojninske reforme se pričakujejo pozitivni učinki na privatno pokojninsko zavarovanje. Na eni strani bo v okviru pokojnine po Riesterjevi reformi prišlo do povečanja števila zasebnih vplačil prispevkov, ki bodo skupaj z državnimi finančnimi sredstvi za spodbujanje varčevanja razširili osnovo za kapitalsko pokrito pokojninsko varčevanje. Na drugi strani ima reforma tudi učinek ozaveščanja: vedno več državljanov se namreč zaveda, da bodo morali odslej sami varčevati za lastno starost v dodatnem obsegu in navkljub novi zakonsko določeni privatni pokojnini.

S tem pokojninska reforma dodatno krepi trend, ki ga je moč opaziti že nekaj let: denarne naložbe težijo od likvidnih varčevalnih oblik z majhnimi donosi k dolgoročnejšim, bolj tveganim naložbam z večjimi donosi. Tako je bila od leta 1993 do 2000 rast denarnega premoženja iz zavarovalnih polic in izplačil pokojnin (8% letno), kakor tudi iz investicijskih certifikatov (17.6% na leto) skupaj več kot štirikrat hitrejša od rasti skupnega denarnega premoženja gospodinjstev (6% letno) (Die staatlich geförderte Privatvorsorge, 21. 6. 2002).

Kot prikazujem na sliki 8, je bilo konec leta 2000 v zavarovalnicah, vključno s pokojninskimi zahtevki, in vzajemnih skladih naloženih že 40% skupnega finančnega premoženja gospodinjstev v Nemčiji. Medtem ko je celoten razvoj denarnega premoženja v obdobju od leta 1993 do 2000 vsako leto v povprečju nazadoval za 4%, je delež varčevalnih zneskov, naloženih v zavarovanja in vzajemne sklade, vsako leto v povprečju porasel za 11% (priloga 7 in 8).

Po pričakovanjih zvezne vlade naj bi zavarovane osebe od leta 2002 dalje prihranile rastoče zneske za privatno pokojnino. Zasebna gospodinjstva redno privarčujejo določen del svojega dohodka tako za potrošnjo, kakor tudi za lastno starost. Vendar je trend tovrstnega varčevanja v upadu: od leta 1991 do danes je privarčevani delež sredstev v zasebnih gospodinjstvih s 13% upadel na manj kot 10%. Tega negativnega trenda najbrž tudi z državno podprtim pokojninskim zavarovanjem ne bo moč tako hitro ustaviti, kajti če upoštevamo trenutne varčevalne navade državljanov ZRN, prispevki za pokojnino po Riesterjevi reformi na omenjeni trend predvidoma ne bodo imeli učinka.

Tabela 2: Premoženje Nemcev glede na naložbeno obliko v mrd. €

zavarovanja, vključno s pokojninskimi zahtevki	1.061	29,1%
investicijski certifikati	417	11,4%
delnice	417	11,4%
pokojnine	367	10,1%
gotovina, vloge na vpogled	1.235	33,9%
druge udeležbe v kapitalu	147	4,0%
skupaj	3.644	100%

Vir: Deutsche Bundesbank: www.bundesbank.de, 20. 6. 2002.

Če predpostavimo, da se bo državno podprtega privatnega pokojninskega zavarovanja udeležilo $\frac{3}{4}$ upravičencev in pri tem vsako leto privarčevalo povprečno $\frac{2}{3}$ najvišjega možnega zneska iz naslova državne spodbude, rezultira iz tega za obdobje od leta 2002 do 2008 vsota prispevkov v višini približno 84 mrd. €. Za primerjavo: samo v letu 2000 so nemška gospodinjstva privarčevala približno 120 mrd. Če bodo ta gospodinjstva do leta 2008 nespremenjeno nadaljevala dosedanji obseg varčevanja, bi to pomenilo obseg privarčevanih sredstev v višini 420 mrd. €, kar je desetkrat toliko, kolikor znašajo prispevki za pokojnino po Riesterjevi reformi (www.bma.bund.de, 21. 6. 2002).

4.8. PRIMERJAVA PRIVATNEGA IN PODJETNIŠKEGA POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA

Ker pokojninska reforma v enakem obsegu podpira razvoj privatnega, kakor tudi podjetniškega pokojninskega zavarovanja so zaposleni pogosto v dvomu, za katero obliko naj se odločijo. Odločitev ni lahka, kajti zavarovalnicam, bankam in investicijskim družbam stojijo nasproti primerjalne naložbene oblike v podjetjih. To so predvsem neposredna zavarovanja, podjetniške pokojninske blagajne in pokojninski skladi. Prednosti podjetniškega pokojninskega zavarovanja pred privatnim, z vidika posameznika, naj bi bile naslednje (Neuregelungen der betrieblichen Altersvorsorge, 2001, str. 9-10):

- Zaradi velikega števila zavarovancev so možni "količinski" popusti, poleg tega je mogoče doseči tudi nižje stroške upravljanja z naloženimi sredstvi.
- Moški in ženske imajo ob plačevanju enakih prispevkov tudi enake pravice. Pri privatnem pokojninskem zavarovanju imajo ženske kljub plačevanju enakih prispevkov zaradi daljše pričakovane življenjske dobe nižje pokojnine od moških.
- Pri podjetniškem pokojninskem zavarovanju se delodajalec in zaposleni že na začetku dogovorita o načinu izvajanja in obliki podjetniške pokojnine. Po sklenitvi pogodbe se zavarovanje enostavno izvaja na tej osnovi.
- Delodajalec prevzame vse pogodbene formalnosti: sklene pogodbo z nosilcem zavarovanja, sprejme pravila, povezana z upravljanjem naložb, in v končni fazi skrbi za odvajanje prispevkov zaposlenih.
- Do sedaj sklenjene kolektivne pogodbe s podjetniškim pokojninskim zavarovanjem kažejo, da so možnosti za delodajalčevo udeležbo z njegovim lastnim prispevkom za podjetniške pokojnine dokaj dobre.

4.9. PRISPEVNE STOPNJE IN RAVEN POKOJNINE PO REFORMI

Zvezna vlada je pri napovedih o prihodnosti zakonsko določenega pokojninskega zavarovanja izhajala iz skrajno optimističnih zasnov. Podane so bile obljube, da se bo prispevna stopnja dolgoročno dvignila do največ 22%, pri čemer se raven pokojnine naj ne bi spustila pod 68%. Dejanski potek razvoja prispevnih stopenj in ravni pokojnine je močno odvisen od nadaljnega gospodarskega razvoja. Če se npr. število brezposelnih ljudi ne bo občutno znižalo, grozijo pokojninski blagajni masovni izpadi prejemkov. Primerjava različnih scenarijev je pokazala, da bi za 2% višji delež brezposelnih v letu 2030 prispeval k povišanju prispevne stopnje za 7.4% (Schnabel, 2001, str. 30). Poleg brezposelnosti igrajo pri oceni prihodnje stroškovne obremenitve zakonsko določenega pokojninskega zavarovanja odločilno vlogo domneve glede priseljevanja, pričakovana življenjska doba in dolžina prejemanja pokojnine.

4.10. ZMANJŠANJE PRAVIC IZ NASLOVA VDOVSKE POKOJNINE

S pokojninsko reformo se je pokojnina po preminulem družinskem članu močno zmanjšala. Novo pravilo je prizadelo zlasti zakonce, pri katerih sta bila 1. januarja 2002 oba mlajša od 40 let. Enako velja za vse, ki se bodo poročili po tem datumu. Pokojnikova družina se bo morala soočiti z naslednjimi spremembami (Svetek, 2001, str. 14):

- T.i. velika vdovska pokojnina (die grosse Witwenrente), ki pripada vdovi oziroma vdovcu, se bo z dosedanjih 60% znižala na 55% pokojnine preminulega partnerja. Za izravnavo bo pokojnikova družina prejela dodatne plačilne točke. Te učinkujejo tako, da vplivajo na povišanje pokojnine.
- Zakon mora trajati najmanj leto dni, da ima partner pravico do pokojnine po preminulem partnerju.
- T.i. mala vdovska pokojnina, ki pripada vdovi oziroma vdovcu, se ne bo več izplačevala časovno neomejeno, temveč samo še za obdobje največ dveh let. Ta pokojnina predstavlja 25% delež pokojnine umrlega zakonskega partnerja in se izplačuje članom pokojnikove družine, ki so mlajši od 45 let, nimajo otrok in niso omejeno delazmožni oz. pridobitno sposobni.

Omejitev višine dovoljenih dodatnih zaslužkov, ki jih lahko zasluži posameznik ob prejemanju vdovske pokojnine, se na ozemlju starih zveznih dežel določi fiksno in znaša 641 € + 136 € za vsakega otroka. Zaslužki, ki presegajo to omejitev, se vračunajo v odmero pokojnine po preminulem partnerju v višini 40% zneska pokojnine. V odmero pokojnine po preminulem partnerju se bodo v prihodnje vračunali tudi prihodki iz premoženja (Rentenreform 2001, 30. 6. 2002).

Krčenje finančnih sredstev pri oskrbi pokojnikove družine bodo morali mladi zakonski pari poslej kompenzirati z bolj intenzivnim pokojninskim varčevanjem. Predvsem ženske, ki so se doslej zanašale na pravico do pokojnine po svojem možu, bodo morale poslej bolj skrbeti za pokojninsko varnost.

4.11. DRUŽINAM NAKLONJENA REFORMA

Navkljub upravičeni kritiki Riesterjeve reforme zaradi številnih birokratskih postopkov bi bila napaka, če bi nekaterim zavarovanim osebam svetovali, da se odpovedo državnim dokladam k privatni pokojnini. Predvsem pri varčevalcih z majhnim osebnim dohodkom predstavljajo prispevki iz naslova državne subvencije (gledano relativno, glede na delež lastnih sredstev) pomemben dodatek. V takšnih primerih so seveda tudi donosi na prispevke, plačane iz lastnega žepa, ustrezno visoki.

Ravno tako lahko družine z otroki, ki so stroške za prispevke pokojninskega zavarovanja poravnale iz lastnega žepa, računajo z visokim obrestovanjem teh, kajti država za vsakega otroka prispeva še dodatne doklade (priloga 9).

Ker je zaenkrat višina državnih doklad za spodbujanje pokojninskega varčevanja do leta 2008 fiksno določena, plače in posledično varčevalni prispevki za pokojnino po Riesterjevi reformi pa se povečujejo, se tekom dolgoročnih varčevalnih planov učinek državnih doklad relativizira. Predvsem družine z otroki in starši samohranilci dosežejo glede na neto prispevke pri varčevalni dobi 20 let še zmeraj ugledno, približno 8% stopnjo donosa (Rentenreform 2001, 29. 6. 2002).

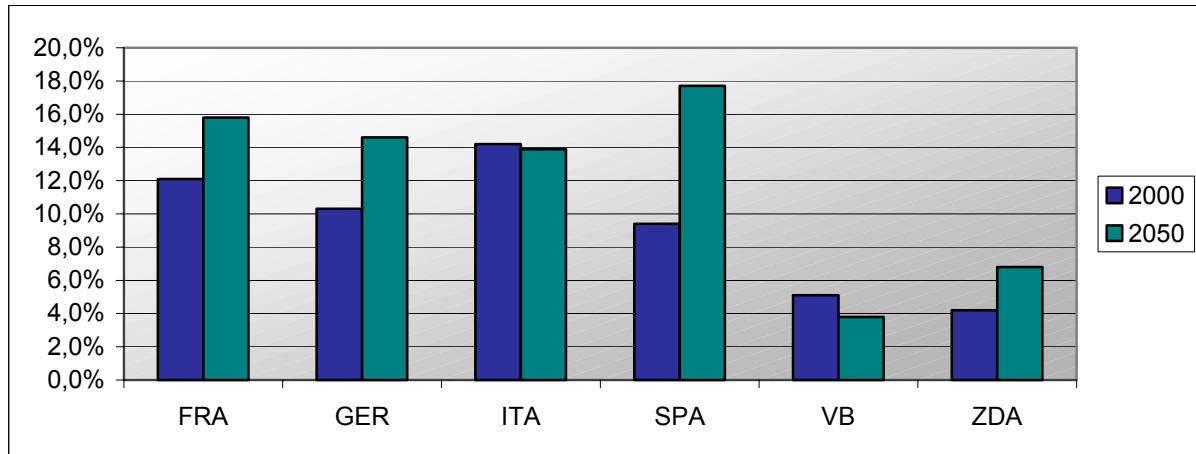
5. NEMŠKO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE V MEDNARODNEM OKVIRU

V državah, kot je Nemčija, v katerih se pokojninsko zavarovanje financira pretežno s prispevki aktivnih zavarovancev, se bodo zaradi staranja prebivalstva problemi pokojninskega zavarovanja samo še povečali. V boljšem položaju so države, ki so pravočasno poskrbele za dodatno kapitalno krito pokojninsko zavarovanje. Tako so v ZDA, Kanadi, Veliki Britaniji in na primer na Nizozemskem pokojninski skladi, ki nalagajo sredstva zaposlenih na trgu kapitala, močno razširjeni. Približno polovica od petnajstih industrijsko najbolj razvitih držav ima več kot $\frac{1}{2}$ svojih pokojninskih sistemov organizirano po sistemu kapitalnega kritja. Nemčija skupaj s Španijo, Italijo, Avstrijo in Francijo spada v skupino držav z najnižjim deležem kapitalno zasnovanih pokojninskih sistemov (manj kot 40%) (www.dia-vorsorge.de, 25. 6. 2002).

Na ravni povprečja Evropske unije se bodo po ocenah Svetovne banke izdatki za pokojninsko zavarovanje iz današnjih 9,8% BDP-ja do leta 2020 povečali na 11,7% (www.worldbank.org, 25. 6. 2002). Za Nemčijo se tako napoveduje, da bo morala okrog leta 2050 za pokojninsko zavarovanje nameniti 14,6% BDP-ja, kar znaša porast za 4,3 odstotne točke. Kot je razvidno iz slike 9, velja podobno tudi za Francijo in Italijo. Še v mnogo slabšem položaju je Španija, saj naj bi po ocenah Evropske komisije leta 2050 za pokojninsko zavarovanje namenila kar 17,7% BDP-ja. Na drugi strani bosta ZDA in Velika Britanija v enakem časovnem obdobju za pokojninsko zavarovanje namenili precej manjši delež svojega BDP. Za obe državi je značilna višja stopnja rodnosti, predvsem pa imata pokojninski sistem, ki temelji na sistemu kapitalnega kritja, za katerega je značilna večja skrb posameznika za svojo pokojnino, kot to

velja za pokojninske sisteme večine držav kontinentalne Evrope. Tako namenita za javni pokojninski sistem le okrog 4% BDP-ja.

Slika 9: Delež izdatkov za javno pokojninsko zavarovanje v % BDP leta 2000 in 2050

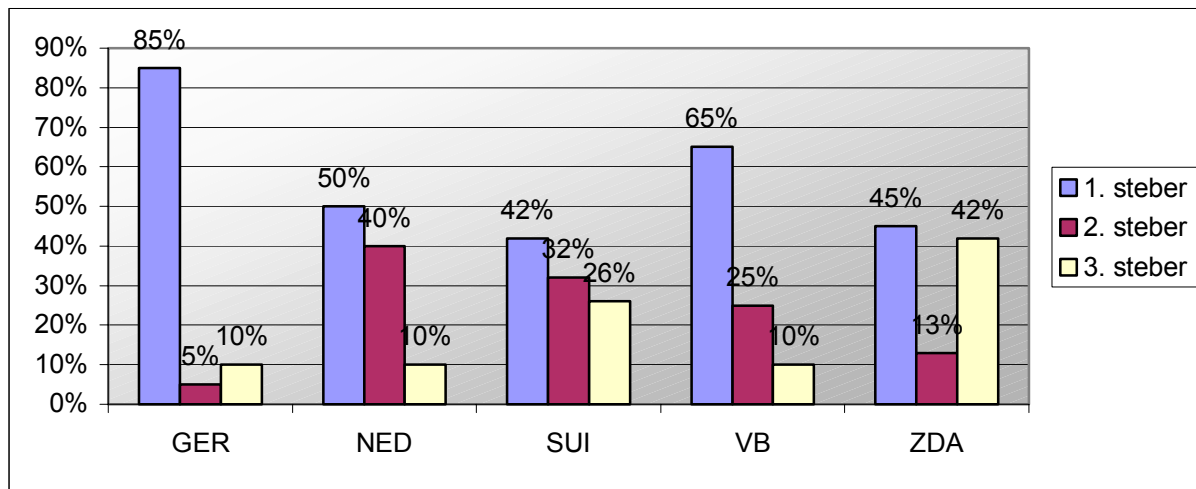

Vir: www.europa.eu.int; www.dia-vorsorge.de/df_010301.htm, 25. 6. 2002.

Finančno premoženje v ZDA in Veliki Britaniji v obliki zavarovanj, vrednostnih papirjev in bančnih vlog je 3-krat tolikšno, kot znaša njihov BDP. Položaj v Nemčiji je ravno obraten: za pokojninsko zavarovanje je namenjeno okrog 11% BDP-ja, privatno finančno premoženje pa dosega le 1,8-kratnik BDP-ja (www.dia-vorsorge.de, 22. 6. 2002).

Glede na opisana dejstva v diplomskem delu se zdi smiselni ukrep za reševanje problemov pokojninskega zavarovanja priseljevanje tujcev. Zaradi staranja prebivalstva kot posledice nižje stopnje rodnosti in daljše pričakovane življenjske dobe se problemi ne pojavljajo le pri sistemih pokojninskega zavarovanja. Posledično pomanjkanje ustrezne delovne sile čuti celotno gospodarstvo. Kot je razvidno iz priloge 11, je udeležba tuje delovne sile v Nemčiji z 9,2% že danes relativno visoka. Če se bo na leto priselilo okrog 100.000 ljudi (značilnost zadnjih nekaj let) in se bo število nemškega prebivalstva še naprej zniževalo, se bo delež tujcev v celotni delovni sili še povečal. Ob tem nemška vlada upa, da bo to kljub nenaklonjenosti javnosti vsaj delno omililo probleme pokojninskega zavarovanja.

Slika 10: Delež posameznih vrst pokojninskega zavarovanja v celotnem pokojninskem zavarovanju v izbranih državah

Vir: www.dia-vorsorge.de, 25. 6. 2002.

6. SKLEP

Nemški pokojninski sistem temelji na medgeneracijski pogodbi. Vpeljan je bil v času, ko so mladi sestavljali številčno najmočnejši del prebivalstva, starih ljudi je bilo malo, pogosto so bili revni in bolni ter so tako v pokoju preživeli le kratek čas. Danes so se razmere povsem spremenile; starostniki so pogosto dobro situirani, zdravi in v povprečju v pokoju preživijo 20 let in več. Vedno daljša pričakovana življenjska doba starejšega dela prebivalstva bo torej imela v prihodnosti pomemben vpliv na razvoj prebivalstva. Posledično se bo podaljšal tudi čas, ko bo posameznik prejel pokojnino. Če na drugi strani upoštevamo zniževanje stopnje rodnosti, ki smo ji v Nemčiji priča od začetka sedemdesetih let 20. stoletja, se bo razmerje med vplačniki prispevkov za pokojninsko zavarovanje in prejemniki pokojnin v naslednjih desetletjih drastično spremenilo. Pričakovati je mogoče, da se bo brez korenitih sprememb pokojninskega sistema življenjska raven upokojencev v prihodnosti precej poslabšala.

V tem pogledu je pokojninska reforma, ki je bila izpeljana leta 2001 in je uvedla dodatno kapitalno krito pokojnino, korak v pravi smeri. Osnovni problem državnega pokojninskega zavarovanja - vedno manj zavarovancev mora plačevati prispevke za vedno več upokojencev - pa s tem ni rešen. Na medgeneracijski pogodbi zasnovano pokojninsko zavarovanje izhaja iz stabilnega razmerja med vplačniki prispevkov in prejemniki pravic iz sistema pokojninskega zavarovanja. Če se omenjeno razmerje poslabša, za leto 2040 se napoveduje razmerje 1:1, je potrebno za vzdržnost sistema bodisi povišati prispevno stopnjo ali pa zmanjšati pravice iz sistema. Ker oba ukrepa med prebivalstvom nista priljubljena, poskuša nemška vlada s pokojninsko reformo na kar najmanj boleč način stabilizirati tako prispevno stopnjo kot tudi prihodnjo raven pokojnin. Ob tem mora vlada v ljudeh vzpodbuditi občutek, da morajo za socialno varnost v starosti več narediti sami, ne morda jutri, ampak že danes.

Po ocenah Nemškega inštituta za pokojninsko zavarovanje naj bi bile predpostavke, ki jih je vlada upoštevala ob sprejemanju pokojninske reforme, preveč optimistične. Do leta 2030 vladni scenarij tako predvideva zmanjšanje števila brezposelnih na vsega 1 milijon ljudi (to bi ustrezalo 3% stopnji brezposelnosti in s tem dejansko pomenilo polno zaposelnost v Nemčiji). Ob tem naj bi število zaposlenih, ki so obvezani plačevati prispevke za socialno varnost, ostalo konstantno. To pa je napoved, ki se, glede na trenutne razmere, zdi več kot optimistična.

O obljubah vlade o ne višji prispevni stopnji kot 22% in ravni pokojnine, ki ne bo nižja od 67,8% povprečne plače, so ljudje že dolgo skeptični. Povsem upravičeno, kot kaže tudi študija Nemškega inštituta za pokojninsko zavarovanje: ob bolj realističnih predpostavkah naj bi se prispevna stopnja za pokojninsko zavarovanje, kljub reformi, do leta 2030 povišala na 27,4%, kar predstavlja 5,4 odstotne točke več od vladnih napovedi. Splošna raven pokojnine naj bi se znižala na 62,3% povprečne plače. Za socialno varnost v starosti, kot kaže, ni druge možnosti, kot da sami poskrbimo za prihodnje pokojnine. To miselnost bo v Nemčiji, ki je z državnim pokojninskim sistemom ljudem dolga leta zagotavljala zavidljiv življenjski status v starosti, zelo težko uveljaviti.

Čeprav se politiki zelo neradi lotevajo korenitih sprememb obstoječih ureditev, ker se bojijo negativnih odzivov v javnosti, pa imajo ključno vlogo za uspešnost pokojninske reforme. Ljudje se morajo zavedati svoje odgovornosti in spoznati, da je dodatno pokojninsko varčevanje nujno potrebno, saj zaradi vedno slabših demografskih razmer pokojnine ne bodo mogle ostati na tako visoki ravni kot danes. Pri tem mora vlada oblikovati ustrezno ogrodje za učinkovito dodatno pokojnino. Administrativni stroški, ki nastajajo pri sklepanju različnih oblik kapitalno kritega bodisi podjetniškega ali privatnega pokojninskega zavarovanja, morajo biti strogo nadzorovani. Za spodbujanje privatnega pokojninskega varčevanja morajo biti ponujene tudi primerne davčne olajšave, če se posameznik odloči za to obliko varčevanja. Na področjih, kjer država zagotavlja splošno varnostno mrežo, morajo privatna pokojninska varčevanja postati obvezna, v nasprotnem primeru se namreč mnogih ljudi privatno pokojninsko zavarovanje ne bo "dotaknilo".

Kot kažejo javnomnenjske raziskave v Nemčiji, tudi drugod v Evropi, je več kot $\frac{3}{4}$ vprašanih prepričanih, da v naslednjih desetih do dvanajstih letih obstoječe pokojnine, ki temeljijo na sistemu generacijske solidarnosti, ne bodo več zadostovale. Glede na omenjeno lahko sklepamo, da bodo ljudje v prihodnosti pripravljeni sami več narediti za svoj dohodek v starosti in se torej za uspeh dodatne kapitalno krite pokojnine ni treba bati. Veliko vprašanje, ki kljub številnim napovedim ostaja odprto, je, kako se bo gibal razvoj prebivalstva v prihodnosti.

LITERATURA

1. Bešter Helena: Pokojninski sistemi v svetu in pri nas. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1996. 135 str.
2. Blau Harald et al: Labour Market Studies: Germany. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1997. 199 str.
3. Černič Istenič Majda: Rodnost v Sloveniji. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1994. 155 str.
4. Disney Richard, Johnson Paul: Pension Systems and Retirement Incomes across OECD Countries. Northampton: Edward Elgar, 2001. 362 str.
5. Erzetič Martina: Demografske razmere in ekonomsko–fiskalno področje družinske politike v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 53 str.
6. Gora Marek: The German Pension System and Reform. Vienna: Iiasa conference in Collaboration with EC, 2001. 27 str.
7. Harle Georg: Rentenreform 2002. Steuerliche Aspekte der privaten und betrieblichen Altersversorgung. Berlin: Verlag Neue Wirtschafts-Briefe, 2001. 204 str.
8. Izhodišča za reformo sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Poročevalec, Ljubljana, 22 (1996), 34, str. 60-92.
9. Malačič Janez: Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli. 4. izdaja. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000. 378 str.
10. Melihen David: Pokojninska reforma v Sloveniji in njen vpliv na trg kapitala. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 44 str.
11. Miegel M., Schnabel R.: Zögerlicher Einstieg in den Umstieg. Köln: Deutsches Institut für Altersvorsorge, 2001. 16 str.
12. Miegel M., Schnabel R.: Rentenreform 2001. Auf dünnem Eis gebaut. Köln: Deutsches Institut für Altersvorsorge, 2001. 23 str.
13. Münz Rainer, Ulrich Ralf: Das zukünftige Wachstum der ausländischen Bevölkerung in Deutschland. Demographische Prognosen bis 2030. Berlin: Humboldt Universität Berlin, 1997. 74 str.
14. Palčič Damjan: Dejavniki odlaganja rojstev v starejša leta v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 47 str.
15. Schnabel Reinhold: Die Rentenreform 2001. Gutachten zur Rentabilität, Generationengerechtigkeit und den wirtschaftlichen Annahmen der Regierung. Köln: Deutsches Institut für Altersvorsorge, 2001. 53 str.
16. Svetek Lev: Tudi Nemčija pred pokojninsko reformo. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 15.3.2001. Str. 14.

17. Šircelj Milivoja: Determinante rodnosti v Sloveniji. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 1991. 386 str.

18. Wallace Paul: Time to grow up. London: The Economist. Volume 362, Number 8260, 16.2.2002. 18 str.

19. Žiberna Dora: Demografski razvoj in prebivalstvena politika v Italiji. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1991. 58 str.

VIRI

1. Betriebsrentengesetz. [http://www.bma.bund.de/download/gesetze_web/gesetze.htm], 2. 6. 2002.

2. Bundesministerium für Arbeit und Sozialordnung: Rentenversicherung. [URL: http://www.bma.bund.de/doc/doc_request.cfm?], 26. 5. 2002. 11 str.

3. Bundesministerium für Arbeit und Sozialordnung: Die neue Rente- Solidarität mit Gewinn. [URL: <http://www.bma.de/de/neuerente/frame.asp>], 25. 6. 2002.

4. Cowie A.P.: Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Fourth Edition. Oxford: Oxford University Press, 1989. 1579 str.

5. Debenjak Božidar, Doris in Primož: Veliki nemško-slovenski slovar. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1993. 1329 str.

6. Deutsches Institut für Altersvorsorge: Die gesetzliche Rentenversicherung unter Anpassungsdruck [URL: <http://www.dia-vorsorge.de>], 20. 5. 2002. 24 str.

7. Deutsches Institut für Altersvorsorge: Die Grundsätze der Staatlichen Förderung. [URL: <http://www.dia-vorsorge.de/infopool.htm>], 25. 6. 2002 .

8. Deutsches Institut für Altersvorsorge: Die staatlich geförderte Privatvorsorge. [URL: <http://www.dia-vorsorge.de/infopool.htm>], 21. 6. 2002 .

9. Deutsches Institut für Altersvorsorge: Probleme der gesetzlichen Rentenversicherung. [URL: <http://www.dia-vorsorge.de/infopool.htm>], 28. 5. 2002.

10. Deutsches Institut für Altersvorsorge: Rentenreform 2001. [URL: <http://www.dia-vorsorge.de>], 27. 6. 2002.

11. Deutsches Institut für Altersvorsorge: Rentenversicherung. [URL: <http://www.dia-vorsorge.de/infopool.htm>], 22.4.2002.

12. Deutsches Institut für Altersvorsorge: Was bringt die Zusatzrente. [URL: <http://www.dia-vorsorge.de/infopool.htm>], 24. 6. 2002 .

13. Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft: Heute am morgen denken. Die neue Rente und Ihre Förderung. Zukunft Klipp und Klar: Informationszentrum der deutschen Versicherungen, 2001. [URL: <http://www.gde.de/fachservice/index.htm>], 12. 6. 2002.

14. Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft: Die Neuregelungen der betrieblichen Altersvorsorge, 2001. 38 str.
15. Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft: Rentenreform 2000. Die Grenzen des Umlageverfahrens und die Chance privater Altersvorsorge. [URL: <http://www.gdv.de>], 25. 6. 2002. 50 str.
16. HCM International: Erfahrungen mit der privaten Altersvorsorge in Grossbritannien und den USA. [<http://hcmintl.com/download/pension.pdf>], 15. 6. 2002. 5 str.
17. Longman Business English Dictionary. Edinburgh Gate, Harlow, Essex CM20 2JE England, 2000. 532 str.
18. Mramor Dušan: Slovar poslovnofinančnih izrazov. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 1999. 116 str.
19. Muster Čenčur Ana Marija: Nemško-slovenski poslovni slovar. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1996. 448 str.
20. OECD Tables and Figures on Ageing. [URL: <http://www.oecd.org>], 16. 5. 2002.
21. Recent Demographic Developments in Europe. 2001. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. 101 str.
22. Statistisches Bundesamt: Bevölkerungsentwicklung Deutschlands bis zum Jahr 2050. [URL: http://www.destatis.de/allg/d/veroe/d_bevoe.htm], 15. 5. 2002.
23. Statistisches Bundesamt Deutschland: Erwerbstätigkeit. [URL: http://www.destatis.de/themen/d/thm_erwerbs.htm], 22. 6. 2002.
24. Statistisches Jahrbuch 2001. [URL: http://www.destatis.de/jahrbuch/stjb_2.pdf], 10. 5. 2002
25. Spiegel Online: Was sich zum 1. Juli ändert. [URL: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,203264,00.html>], 2. 7. 2002.

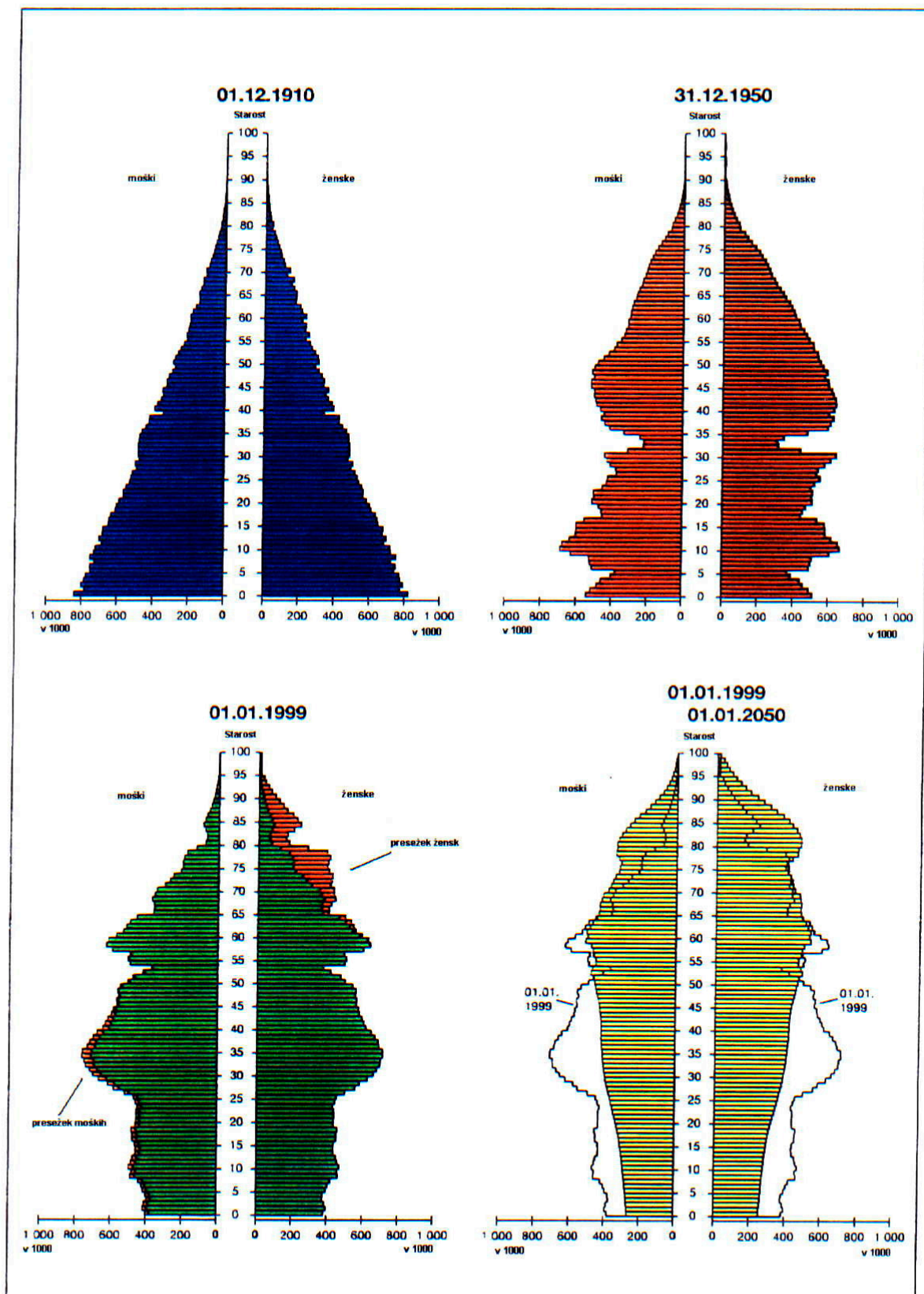
PRILOGE

Priloga 1: Pričakovana življenjska doba v izbranih državah v letih

LETO	NEMČIJA		SLOVENIJA		FRANCIJA		ITALIJA		ŠVEDSKA	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
1901	44,8	48,3								
1924	56	58,8								
1934	59,9	62,8								
1951	64,5	68,5								
1960	67,1	72,5	66,1	72,0	67,0	73,5	66,7	71,6	71,2	74,9
1965	67,6	73,4	65,5	72,7	67,4	74,6	67,5	72,9	71,8	76,0
1970	67,3	73,6	65,0	72,3	68,4	75,8	68,7	74,4	72,3	77,1
1975	68,1	74,6	66,5	74,1	69,0	76,8	69,5	75,7	72,2	77,9
1980	69,9	76,6	67,3	75,2	70,2	78,3	70,6	77,2	72,8	78,8
1985	71,5	78,0	67,7	75,9	71,3	79,3	72,3	78,6	73,8	79,6
1990	72,7	79,0	69,8	77,8	72,8	80,9	73,6	80,1	74,8	80,4
1995	73,7	80,0	70,8	78,3	73,9	81,8	74,8	81,3	76,2	81,4
1999	74,4	80,5	71,8	79,3	74,9	82,4			77,1	81,9
2025	76,2	82,6								
2050	78,1	84,5								

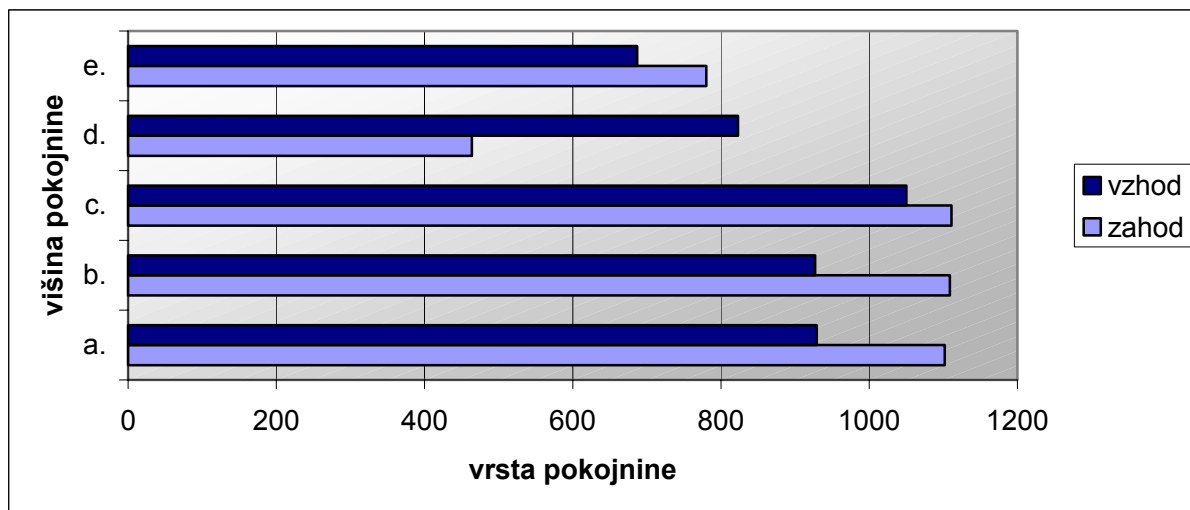
Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2001, str. 14.

Priloga 2: Starostna piramida v Nemčiji za leto 1910, 1950, 1999, 2050

Vir: Statistisches Bundesamt, 2002, www.destatis.de, 12.5.2002.

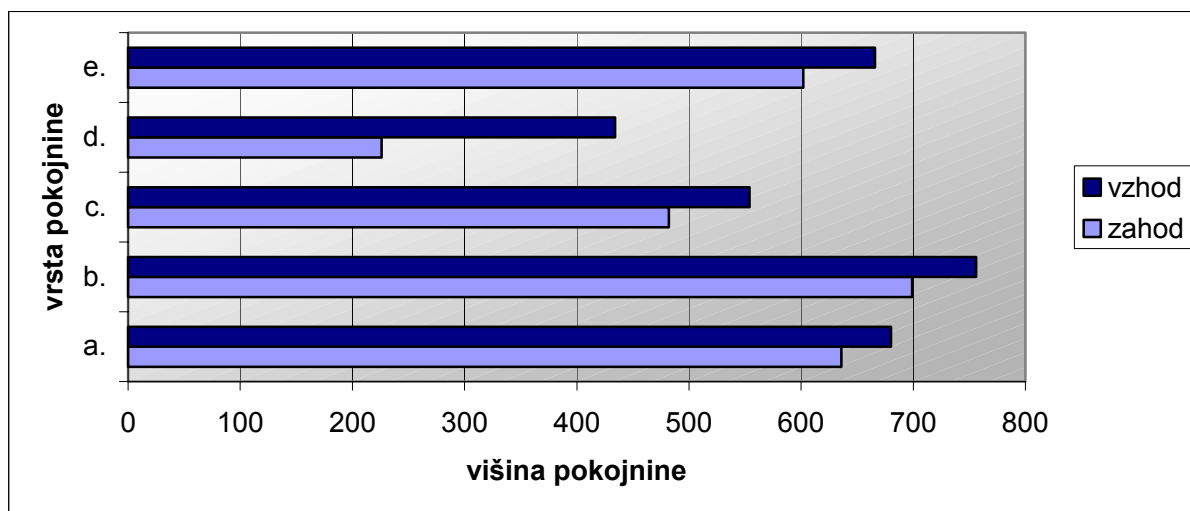
Priloga 3: Primerjava povprečne pokojnine iz državnega sistema med starimi in novimi zveznimi deželami za moške, ki so vstopili v pokoj leta 2000 v €

Opomba: a. starostna pokojnina zaradi brezposelnosti, b. starostna pokojnina za invalide, pridobitne oz. poslovne nezmožnosti, c. starostna pokojnina za večletno zavarovane, d. redna starostna pokojnina, e. pokojnina zaradi poslovne oz. pridobitne nezmožnosti.

Vir: Die gesetzliche Rentenversicherung, www.dia-vorsorge.de, 26.5.2002.

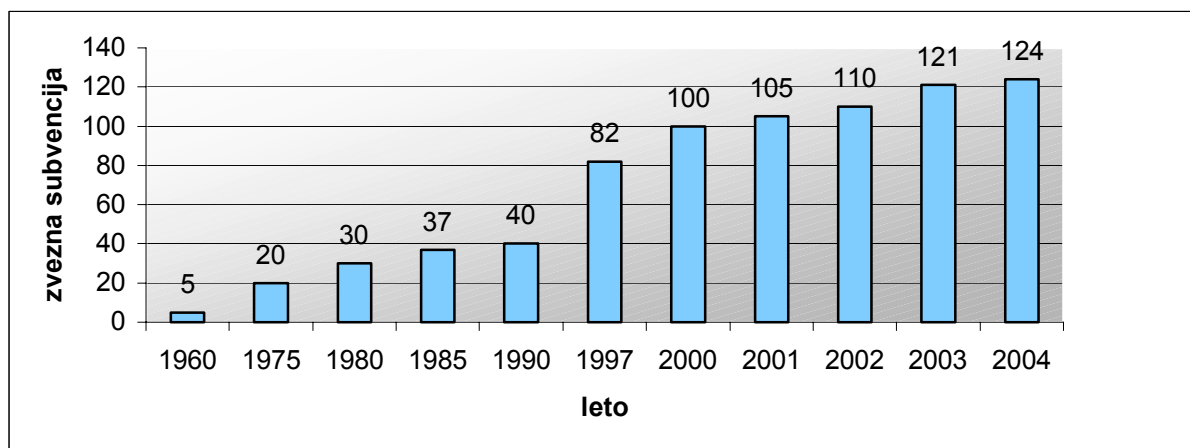
Priloga 4: Primerjava povprečne pokojnine iz državnega sistema med starimi in novimi zveznimi deželami za ženske, ki so vstopile v pokoj leta 2000 v €

Opomba: a. starostna pokojnina zaradi brezposelnosti, b. starostna pokojnina za invalide, pridobitne oz. poslovne nezmožnosti, c. starostna pokojnina za večletno zavarovane, d. redna starostna pokojnina, e. pokojnina zaradi poslovne oz. pridobitne nezmožnosti.

Vir: Die gesetzliche Rentenversicherung, www.dia-vorsorge.de, 26.5.2002.

Priloga 5: Transfer sredstev iz državnega proračuna v pokojninski sistem v mrd. DEM:

Vir: DB Research (www.bundesbank.de), 28.5.2002.

Priloga 6: Varčevalni načrt za posameznika s povprečno plačo (25.000 € leta 2001) po Riesterjevi reformi v €

leto upokojitve	prihranki letno*	pričakovana stopnja donosa					
		4%		6%		8%	
		končni kapital	mesečna pokojnina	končni kapital	mesečna pokojnina	končni kapital	mesečna pokojnina
2005	1.578	1.681	9	1.735	9	1.791	10
2010	6.950	7.920	42	8.465	44	9.053	48
2015	13.837	17.216	90	19.278	101	21.641	113
2020	21.821	29.732	155	35.015	183	41.465	217
2025	31.077	46.360	242	57.543	301	72.132	377
2030	41.806	68.212	356	89.392	467	118.978	621
2035	54.245	96.680	505	133.986	700	189.878	991
2040	68.664	133.992	697	195.950	1.023	296.453	1548

* predpostavljena 3% letna stopnja rasti bruto plač

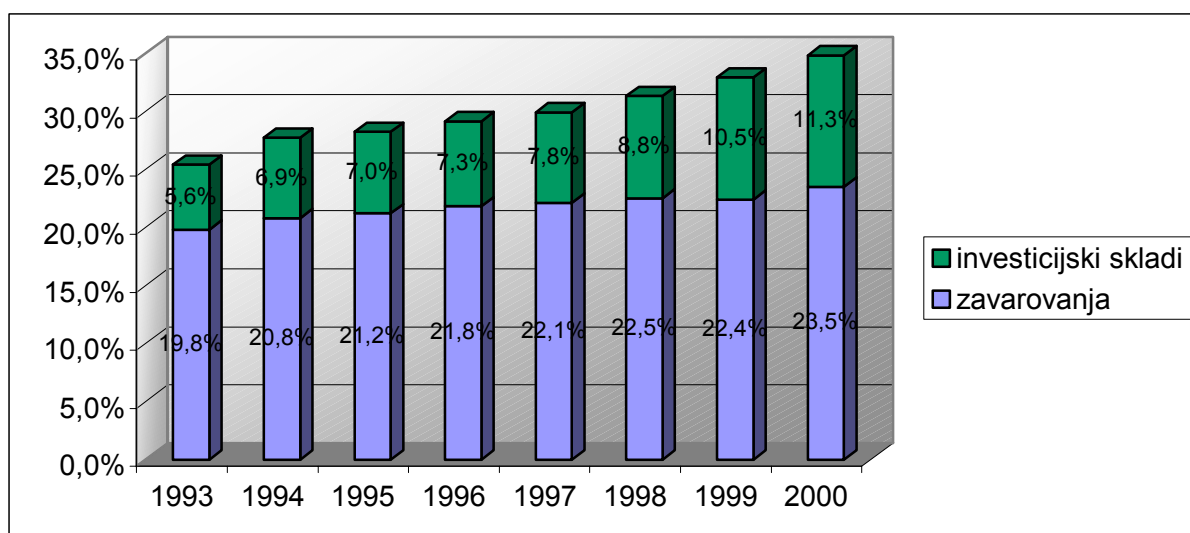
Vir: www.dia-vorsorge.de, 24.6.2002.

Priloga 7: Razvoj premoženja gospodinjstev v obdobju 1993-1999 v mrđ. €

leto	letne naložbe v zavarovalnice, pokojninske zahteve in investicijske sklade	st. rasti (v %)	celotno denarno premoženje	st. rasti (v %)
1993	68,1		159,0	
1994	98,7	44,9%	148,4	-6,7%
1995	71,4	-27,7%	132,6	-10,6%
1996	73,3	2,7%	140,6	6,0%
1997	86,2	17,6%	127,0	-9,7%
1998	100,4	16,5%	141,3	11,3%
1999	114,6	14,1%	141,9	0,4%

Vir: www.dia-vorsorge.de; www.bundesband.de, 25.6.2002.

Priloga 8: Delež investicijskih skladov in zavarovanj v celotnem premoženju posameznikov za obdobje od 1993 do 2000 v %

Vir: www.dia-vorsorge.de, 25.6.2002.

Priloga 9: Najvišja možna letna državna subvencija na osebo k pokojninskemu zavarovanju v €

obdobje	subvencija na posameznika v €	dodatna subvencija za vsakega otroka v €
2002-2003	38	46
2004-2005	76	92
2006-2007	114	138
od 2008	154	185

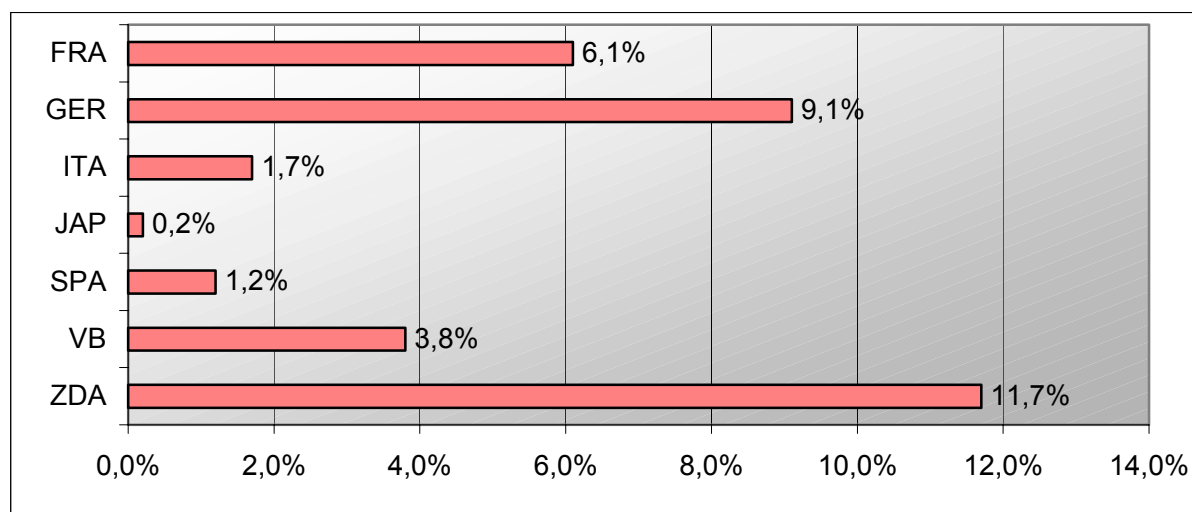
Vir: Staatliche Zulagen, <http://www.bma.de/de/neurente/frame.asp>, 26.6.2002.

Priloga 10: Izdatki za pokojninsko zavarovanje v odstotkih BDP

Država leto	2000	2020	2040
Avstrija	9,5	11,5	13,3
Belgija	8,8	9,9	12,5
Danska	6,1	9	9,6
Francija	12,1	15	15,8
Nemčija	11,8	12,6	16,6
Italija	14,2	14,9	15,7
Japonska	7,9	8,5	8,2
Norveška	4,9	8,1	13
Španija	9,4	10,1	16,1
Velika Britanija	4,3	3,9	4,1
ZDA	4,4	5,4	6,3

Vir: www.oecd.org, 26.6.2002.

Priloga 11: Delež tujcev v celotni delovni sili izbranih držav v %

Vir: www.oecd.org, 25.6.2002.